

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Martin Ďásek

Druhá válka o Šlesvicko

The Second War of Schleswig

Praha 2015

Vedoucí práce: prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc.

Děkuji tímto svému velkému učiteli, prof. PhDr. Aleši Skřivanovi, CSc., bez jehož laskavosti, péče, humoru a moudrých rad by tato práce nespátřila světlo světa.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 19. května 2015

Martin Dásek

Abstrakt (česky)

Tato bakalářská práce pojednává o druhé válce o Šlesvicko coby o střetnutí, které vedlo k daleko vážnějšímu konfliktu, jakým byla Prusko-rakouská válka v roce 1866, respektive Prusko-francouzská válka roku 1870, jelikož tato událost a její důsledky byly přímými důvody k válce mezi dvěma německými mocnostmi. Analýza rakouské pozice v Německém spolku ukazuje, že Rakouskou již nemělo dostatek sil a vlivu, aby mohlo hrát prim v německém prostoru, a dominance Bismarckova Pruska byla nevyhnutelná. Dále se práce věnuje k příliš sebevědomé dánské politice, která se stala impulsem k válce, v níž Dánové nemohli zvítězit.

Druhou válku o Šlesvicko je nutno vnímat jako jednu z nejdůležitějších událostí, která vedla ke sjednocení Německa. Rozbory nejen primárních zdrojů, jakými jsou dopisy a eseje tehdejších politiků, objasňují, proč Bismarck uspěl a stal se jedním z nejmocnějších mužů své doby. Jasně vítězství ve válce i na poli diplomacie otevřelo cestu k německému sjednocení. Dánské království bylo sraženo na kolena, král Kristián IX. převedl práva na vévodství do rukou Rakouska a Pruska a staletý svazek mezi Dánskem a vévodstvími tak skončil. Dánské království ztratilo vliv v evropských záležitostech, zatímco Prusko směřovalo k vytvoření Německého císařství.

Klíčová slova

Německý spolek, Prusko, Rakouské císařství, Dánsko, druhá válka o Šlesvicko, Šlesvicko-Holštýnsko, 1864, sjednocení Německa

Abstract (in English):

This bachelor thesis should report about The Second Schleswig war as an encounter which led to much more serious conflicts such as Austro-Prussian War in 1866 as well as Franco-Prussian War from 1870, because this struggle and its consequences were the direct reasons of the war between two German Powers. Analysis of Austrian position in German Confederation showed that Austria hadn't have enough power and influence to play a major role in Germany and dominancy of Bismarck's Prussia was inevitable. The thesis continues with too self-confident Danish policy that started the war the Danes couldn't win.

The Second Schleswig war has to be considered a one of the major events in unification of Germany. Analysis of not even primary sources such as letters and essays of the politicians explain why Bismarck succeeded and became almost the most powerful figure of his time. The clear victory in the war and on diplomatic field opened the way to the German unification. The Kingdom of Denmark was brought to his knees, King Christian IX. renounced his rights over the Duchies to the hand of Prussian and Austrian and the connection between duchies and Denmark, lasting over the centuries, was gone. The Kingdom of Denmark has lost his influence in European affairs, but Prussia headed to the creation of German Empire.

Key words:

German Confederation, Prussia, Empire of Austria, Denmark, Second Schleswig War, Schleswig-Holstein, 1864, German Unification

Obsah

Úvod	5
1 Frankfurtský sněm a rakouská snaha o reformu Německého spolku	9
1.1 Pruské a rakouské postavení	9
1.2 Císař svolává sněm	9
1.3 Zúčastní se pruský král?	10
1.4 Průběh frankfurtských jednání	12
1.5 Vilém I. odřiká účast na sněmu	12
1.6 Krach Frankfurtského sněmu	14
2 Vydání Březnového patentu a jeho důsledky	15
2.1 Russellovy návrhy k vyřešení šlesvické otázky	15
2.2 Záměr začlenit Šlesvicko do Dánského království	16
2.3 Názorové proudy v dánské společnosti	17
2.4 Reakce velmocí a Německého spolku	17
2.5 Smrt krále Frederika VII. a dánské nástupnictví	19
3 Listopadová ústava a vyhocení šlesvicko-holštýnské otázky	21
3.1 Situace v předvečer spolkové exekuce	21
3.2 Bismarckova taktika a exekuce vůči Holštýnsku	22
3.2.1 Kodaňská vláda odmítá ustoupit	23
3.2.2 Spolkové jednotky obsazují Holštýnsko	24
4 Začátek války o Šlesvicko	25
4.1 Rakousko-pruská vojska překračují Eider	25
4.2 Reakce na vypuknutí nové války	26
4.2.1 Zasáhne Británie či Rusko?	27
5 Obsazení Šlesvicka	29
5.1 Prohlášení maršála Wrangela	29
5.2 Postup prusko-rakouských vojsk ve Šlesvicku	30
5.3 Britsko-francouzská jednání	31
5.4 Obléhání pevnosti Düppel	33
6 Londýnská konference	34
6.1 Rakouské lodě u kanálu La Manche	35
6.2 Uzavření křehkého příměří	37
6.3 Otázka augustenburského nástupnictví	37

6.3.1	Bismarckovo setkání s vévodou Frederikem.....	38
6.4	Krach konference a obnovení bojů	39
7	Závěr války	41
7.1	Mírová jednání, Kristián IX. se vzdává práv na vévodství	42
7.2	Problém správy vévodství	43
7.2.1	Nová válka na obzoru?.....	45
7.2.2	Smlouva z Bad Gasteinu	46
	Závěr.....	47
	Seznam literatury	51

Úvod

Mocenský střet, který je nazýván válkou o Šlesvicko-Holštýnsko, můžeme v průběhu 19. století nalézt hned dvakrát. Ovšem druhá válka se od té první, probíhající v letech 1848–1851, výrazně lišila. Zejména co se jejich výsledků týče. Zatímco první válka byla důsledkem vlny revolucí, která se přelila Evropou v roce 1848, druhý střet z roku 1864 se nesl v jiném duchu. Jednalo se o poslední válku na kontinentě, kde hrálo roli dynastické nástupnictví na trůnu. Zároveň je však tento boj dvou německých velmocí proti malému Dánskému království vnímán jako první válka za německé sjednocení a výsledek Bismarckových politických schopností.

Válce o Šlesvicko-Holštýnsko je v porovnání s prusko-rakouskou či prusko-francouzskou válkou věnováno jen velmi málo monografií. Naprostá většina z nich se soustřeďuje na vojenskou stránku konfliktu a je založena na archivním výzkumu, studiu korespondence vojáků od obyčejných pěšáků po rozkazy vrchního velení. Nejlepší knihou, se kterou jsem měl možnost se seznámit a která kombinuje vojenskou historii s dějinami politickými, byla publikace Michaela Embreeho *Bismarck's First War* s podtitulem *The Campaign of Schleswig and Jutland 1864*. Při pohledu do bibliografie čítající několik desítek titulů je zřejmé, že autor je na události roku 1864 skutečným expertem. Zároveň mi jeho bohatá bibliografie poskytla výtečný zdroj pro další studium problematiky. Embree se v úvodu své práce věnuje vymezení politické situace na počátku 60. let 19. století, popisuje politické motivy jednotlivých aktérů, tedy Pruska, Rakouska a Dánska, zabývá se situací v Německém spolku a složitou politickou a národnostní situací v Dánsku po vydání Březnového patentu a Listopadové ústavy. Jeho práce ovšem nemá za cíl popis války z pohledu mezinárodních vztahů, nýbrž se zabývá vojenskými dějinami, detailními a vyčerpávajícími popisy bojů. Z tohoto hlediska Embreeho kniha nad ostatní jednoznačně vyniká. I přes obsáhlý popis vojenských střetů ovšem Embree skvěle doplňuje knihu kratšími pasážemi, které čtenáři ilustrují, jaký dopad měl průběh války na mezinárodní politiku.

Na místě je též třeba zmínit knihu *1864: The Forgotten War That Shaped Modern Europe* dánského novináře a publicisty Toma Buk-Swientyho, která barvitě popisuje realie

takzvané německo-dánské války, jak je konflikt často označován v německy psané literatuře. Jedná se o novou publikaci, která vyšla ke stopadesátému výročí bojů o pevnost Düppel a jejíž dánské verze se prý prodalo přes sto padesát tisíc výtisků. Jedná se ovšem o práci spíše popularizačního charakteru. Po prostudování obsáhlých materiálů k tématu však soudím, že tato kniha nepřináší žádné nové poznatky, soustředí se na čtenářsky zajímavé detaily, ovšem některým podstatným a složitým momentům se zcela vyhýbá. Navíc si dovoluji zásadně nesouhlasit s autorovým tvrzením, že obě války o Šlesvicko-Holštýnsko vytvořily napětí, které bylo jednou z příčin první světové války.

Knihy *Der Deutsch-Dänische Krieg 1864: Vorgeschichte – Verlauf – Folgen* od trojice autorů Ganschowa, Haselhorsta a Ohnezeita z roku 2013 je pak nejnovější odbornou publikací vydanou ke zkoumanému tématu. Bohužel poněkud zklamala má očekávání, jelikož je rovněž věnována spíše vojenským dějinám konfliktu a navíc se dosti podobá syntéze Embreeho. Pozitivem této monografie však byla obsáhlá analýza válečných deníků, memoárů a novinových článků pocházejících přímo z konfliktu či z doby bezprostředně po něm. Autorům se tak podařilo skvělým způsobem vystihnout atmosféru celé války a její dopady na tehdejší společnost.

Válka proti Dánsku se zpravidla vyskytuje jako součást publikací, které mají za cíl prezentovat a zhodnotit sjednocování Německa jako soubor několika klíčových událostí. Erudovaný přehled událostí poskytuje kniha Williama Carra *Wars of German Unification 1864–1871*. Přednost této knihy je možno spatřovat zejména ve vymezení nacionalismu a liberalismu a charakteristiky a vývoje těchto směrů v jednotlivých evropských zemích. Carr tak vytváří zásadní předpoklad pro pochopení základních prvků, které vedly ke třem válkám v průběhu let 1864–1870. Carrova kniha ovšem nezabíhá do přílišných detailů a jak autor píše v předmluvě, má sloužit zejména k pochopení německého sjednocení. Podobná publikace z pera Ardena Bucholze nesoucí titul *Moltke and the German Wars 1864–1871* se ve svých úvodních pasážích věnuje příčinám válek, ale poté se její text orientuje zejména na vojenské dějiny, což je velká škoda, jelikož z úvodních pasáží je vidět, že autor věnoval studiu

korespondence a paměti tehdejších politiků mnoho úsilí, které pak ovšem při psaní knihy nezhodnotil.

Skvělým a překvapivě i poměrně dostupným zdrojem k mé práci se stala korespondence a paměti nejvýznamnějších politiků oné doby. Bismarckovy paměti a komentáře tehdejších událostí shrnuté do jím diktované knihy *Gedanken und Erinnerungen* mi poskytly neocenitelný zdroj velmi detailních informací k některým událostem a zejména pohled člověka, který byl architektem celé války. V komparaci s jinými prameny tak bylo možné sledovat, jak přemýšlel pruský ministerský předseda, který rozehrál tak brilantní hru.

Memoáry tehdejšího saského ministerského předsedy Ferdinanda von Beusta, pozdějšího rakouského ministra zahraničí, vydané pod názvem *Aus drei Viertel-Jahrhunderten: Erinnerungen und Aufzeichnungen* jsou jedním z mála zdrojů, které poskytují informace o průběhu Frankfurtského sněmu konaného na podzim roku 1863 a neúspěšné Londýnské konference z jara 1864. Ačkoliv Beust místy sklouzává k popisu malicherností a snaží se některé své kroky až příliš okatě omlouvat, jsou paměti tohoto velkého státníka výtečným svědectvím přímého účastníka tehdejších klíčových událostí.

Kompletní přehled o zahraniční politice Velké Británie mi pak poskytly životopisy a korespondence vikomta Palmerstona a lorda Russella, tedy ministerského předsedy, respektive ministra zahraničí. Jak Russell, tak Palmerston byli zastánci zásahu v dánský prospěch, nicméně názor královny i kabinetu byl poněkud zdrženlivější. Bohatá Palmerstonova korespondence s královnou, lordem Clarendonem a Johnem Russellem mi ~~tak~~ umožnila získat komplexní přehled o názorech britské politické špičky na šlesvicko-holštýnskou otázku. Eseje markýze Salisburyho se pak věnují úvahám, jakou roli vlastně Šlesvicko-Holštýnsko v evropské politice má, jaké důsledky by měla inkorporace Šlesvicka do Dánského království a vyjmenovává důležité důvody, proč by Británie měla zabránit agresí německých mocností, zejména pak Pruska, vůči Kodani. V neposlední řadě je pak třeba zmínit několik dopisů královny Viktorie, které referují o jejím osobním pohledu jak na šlesvicko-holštýnskou otázku, tak na celou válku jako takovou.

Při studiu literatury a pramenů jsem si položil několik základních otázek. Jakým způsobem válka o dvě polabská vévodství ovlivnila prusko-rakouské vztahy, co pro obě země znamenala a byl tento střet předpokladem k válce roku 1866 či 1870? Proč do konfliktu i přes bouřlivé protesty nezasáhla žádná z evropských velmocí? Jaké důsledky měla válka pro Dánsko, jeho vnitřní i zahraniční politiku a jak je chápána v dánské společnosti coby součást národních dějin?

1 Frankfurtský sněm a rakouská snaha o reformu Německého spolku

1.1 Pruské a rakouské postavení

Olomoucké ponížení Pruska sice bylo nakrátko vítězstvím rakouské diplomacie, nicméně nemohlo na delší dobu zakrýt fakt, že Prusko bylo v mnohem lepší kondici, než podunajská monarchie. Bylo jasné, že růst pruského hospodářství s sebou ponese i změny na politické mapě Německého spolku. Rakouské pokusy o vytvoření celní unie s Pruskem a severoněmeckými státy nenašly u berlínské vlády sluchu. Pruská vláda se čím dál tím více orientovala na západní trhy, kde začaly být uplatňovány liberální reformy s cílem rozšířit mezinárodní trh.¹ Rakousko pak nelibě neslo podepsání smlouvy z 2. srpna roku 1862, kdy Prusko uzavřelo dohodu o snížení obchodních cel s Francií. Možnost exportu na francouzský trh lákala i severoněmecké státy, které tak byly k nelibosti Rakouska čím dál tím více hospodářsky poutány k pruskému konkurentovi.² Rakousko se tedy důvodně obávalo, že jeho pozice v Německém spolku je ohrožena neustále narůstajícím vlivem pruského soupeře a císař se rozhodl situaci řešit.

1.2 Císař svolává sněm

Pro svolání Spolkového sněmu nastala příhodná situace a císař František Josef I. proto neváhal a ujal se na Rechbergovu radu iniciativy. Obeslal členy spolku zvacím listem na sněm, který měl započít 16. srpna 1863 ve Frankfurtu, starém říšském městě, kde se po desetiletí, ba staletí, scházeli kurfiřti k volbě římského krále a císaře a kde také probíhaly jejich korunovace. Aby František Josef I. dodal svému pozvání patřičný lesk, nenadále svou návštěvou překvapil krále Viléma I., který zrovna pobýval v Bad Gasteinu, a osobně jej do Frankfurtu pozval.³ I další spolkoví vládcové byli císařovou iniciativou překvapeni, svědčí o

¹ Zlomovým okamžikem liberalizace mezinárodního obchodu byla Cobden-Chevallierova smlouva z 23. ledna 1860 uzavřená mezi Francií a Velkou Británií. Britové razantním způsobem snížili či zrušili cla na francouzské výrobky, menší celní sazba byla zachována u vína a dalšího luxusního zboží francouzské proveniencí. Francie pak reciprocně odbourala cla na britské produkty. Smlouva zaváděla též tzv. doložku nejvyšších výhod, což v praxi znamenalo, že pokud Velká Británie uplatnila na cizí zboží nižší celní sazbu, přenesla se stejná sazba automaticky na zboží francouzské, a naopak.

² KENT, George O. *Bismarck and his times*. Second printing. Carbondale: Southern Illinois University Press, 1978. ISBN 978-080-9308-590. s. 41.

³ LUTZ, Heinrich. *Die Deutschen und ihre Nation. Deutschland, 1815-1866*. Vollst. Taschenbuchausg., 1. Aufl. Berlin: Siedler, 1998. ISBN 34-427-5525-5. s. 441.

tom i Beustovo⁴ vyjádření: „Velmi nebezpečná hra, ale pokud je nutné ji hrát, pak bychom neměli chybět.“⁵ A Beust dále pokračuje o tom, že rakouská pozice v Německém spolku byla vnímána jako neobyčejně silná: „Hledím zpět na ty nádherné dny ve Frankfurtu, ne pro ty okázalé průvody, banket v Římském sálu a okázalé ohňostroje, ale proto, že jsem jasně viděl jak velická a důležitá byla pozice Rakouska v Německu jen pár let před jejím zánikem.“⁶

Vilém I., překvapen císařovým osobním pozváním, se zdráhal jej okamžitě přijmout, jelikož bylo jasné, že nejde jen o zdvořilostní návštěvu, nýbrž o velmi dobře promyšlený politický tah. Král namítal, že celému sněmu by měla předcházet konference ministrů zahraničí a snažil se své definitivní rozhodnutí pozdržet. Bismarck, který mezitím narychlo dorazil do Bad Gasteinu, správně vnímal císařovo pozvání jako snahu omezit pruský vliv v německém prostoru a proto přesvědčil krále, aby prozatím účast odmítl. Kancléř využíval toho, že úspěch či neúspěch jednání plánovaného spolkového sněmu stál právě na tom, zda se jej Prusko zúčastní či nikoliv. Bismarck velmi dobře věděl, že odmítnutí pruské účasti bude muset v Berlíně náležitě obhájit před svými kritiky. Ihned dal sepsat manifest, ve kterém hovořil o tom, že Prusko se nemůže účastnit žádného sněmu, který by rozhodoval o tak důležitých otázkách, aniž by jeho zástupci byli zvoleni ve volbách. Požadavek na volbu zástupců pak byl dalším odmítavým krokem vůči Vídni, která nemohla v monarchii připustit žádné volby, jelikož by hrozilo rozpoutání národních bouří.

1.3 Zúčastní se pruský král?

Zpráva o chystaném sněmu a okolnostech jeho konání vyvolala v německém prostoru velmi silnou odezvu a diskusi. Optimisté si představovali, že přeci jen, i přes vyvstalé neshody mezi Berlínem a Vídni, dojde k uskutečnění velkoněmecké varianty sjednocení. Tradičně silný nacionalismus vyústil i ve volání po obnově císařství a jeho dřívější slávy. Bylo jasné, že kdo bude hrát ve sjednocovacím procesu prim, ať už to bude jedna nebo druhá

⁴ Friedrich Ferdinand von Beust (1809-1886) byl velmi talentovaným a schopným politikem, jehož nadání si všiml i saský král a jmenoval jej roku 1849 ministrem zahraničí. Rok 1858 jej vynesl do křesla ministerského předsedy, kde ze své pozice obhajoval samostatnou politiku střední a jihoněmeckých států. Ovšem jeho největším úspěchem bylo, když jej císař František Josef I. 30. října 1866 jmenoval ministrem zahraničí Rakouska a v prosinci téhož roku ministrem zahraničí nově se zrodivšího Rakouska-Uherska.

⁵ BEUST, Friedrich Ferdinand. *Aus drei Viertel-Jahrhunderten: Erinnerungen und Aufzeichnungen : in zwei Bänden*. Band 1. Stuttgart: Cotta'sche Buchhandlung, 1887, s. 226.

⁶ Tamtéž.

německá mocnost, ponese si s sebou do budoucna legitimitu a nimbus obnovitele císařské moci v prostoru bývalé Svaté říše římské.⁷

O výše zmíněných náladách, svědčí výrok Friedricha Hebbela, německého literáta a filosofa: „Teď se Německo sjednotí a s německými zeměmi Rakousko vytvoří velikou říši. (...) Poté složím hymnu, která bude začínat slovy: Bůh zničí, Bůh rozbije hraniční kůly a zemské šraňky.“⁸

Kancléř čelil tlaku též ze strany královny Alžběty, která jej nabádala, aby se do Frankfurtu neprodleně odebral, v obavě, aby k dohodě o novém uspořádání spolku nedošlo bez pruské účasti. Bismarck však bez konzultace s králem odmítl odjet a na královnino naléhání se nechal slyšet následovně: „Pokud se král nerozhodne jinak, pojedou tam a vyřídím jeho záležitosti, ale již se do Berlína nevrátím coby ministr!“⁹

Císař, ačkoliv podle Beusta byl nadmíru rozčilen pruskou vypočítavostí a odřeknutím účasti, kterou nepředpokládal, zachoval klid a pokračoval v přípravách. Rakouský ministr zahraničí Rechberg počítal s tím, že Prusové budou nenadálým a osobním císařovým pozváním do Frankfurtu natolik šokováni, že se jej neodváží z prestižních důvodů odřici. Opak byl ovšem pravdou a rakouský plán na dosažení hegemonie v Německém spolku dostal první vážnou trhlinu.

Když 16. srpna 1863 zahajoval císař ve Spolkovém paláci ve Frankfurtu slavnostní večeři, shromáždila se kolem něj naprostá většina spolkových vládců v očekávání velkého dění. Svou omluvu zaslala jen malá část knížat.¹⁰ Celou monumentální galavečerní kulisu, kterou završil obrovský ohňostroj nad Mohanem, kazila jediná skutečnost – chyběl tu pruský král se svou delegací.

⁷ SCHULZE, Hagen. *The course of German nationalism: from Frederick the Great to Bismarck, 1763-1867*. New York: Cambridge University Press, 1991, xii, 174 p. ISBN 05-213-7759-5.

⁸ HERRE, Franz. *Nation Ohne Staat: Die Entstehung der deutschen Frage*. Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1967.

⁹ BISMARCK, Otto von. *Gedanken und Erinnerungen*. Stuttgart: Cotta'schen Buchhandlung, 1898, xvi, 698 s., s. 320.

¹⁰ Šlo o vévodu z Anhaltu, ležícího na smrtelné posteli, a dánského krále Kristiána, kterého k účasti opravňovala držba Holštýnska a Lauenburgu. Starého, více než osmdesátiletého württenberského krále Viléma zastoupil korunní princ Karel a holandský král se nechal zastoupit lucemburským princem Jindřichem. In.: *Der preussische Verfassungskonflikt*. STERN, Alfred. *Geschichte Europas: Seit den Vertragen von 1815 bis zum Frankfurter Frieden von 1871*. 3. Band. 2. Aufl. Stuttgart und Berlin: Cotta'sche Buchhandlung Nachf., 1923. s. 315.

1.4 Průběh frankfurtských jednání

První den jednání, které připadlo na úterý 18. srpna, zahájil z křesla předsedajícího císař František Josef I., oblečený do bílé uniformy a rudých kalhot, uniformy rakouských generálů. Po jeho pravici seděl bavorský král Maxmilián II., po levici pak král Jan Saský. Dva výše jmenované pak podle protokolu následovali další spolkoví vládcové a zástupci čtyř svobodných měst.

Úvodní císařův projev byl čistě formálního rázu. František Josef I. vyslovil naději na „rychlé a jednomyslné rozhodnutí v předkládaných bodech jednání“ a vyjádřil své politování nad nepřítomností svého „přítele, pruského krále Viléma“ a postěžoval si, že jmenovaný nepřijal jeho pozvání. Nato povstal ze židle vévoda meklenburský Bedřich František a vyslovil názor, že je nutné pro závaznost jednávání vyslat delegaci za pruským králem Vilémem I., která mu bude tlumočit pozvání všech účastníků sněmu. Návrh byl schválen a saský král Jan požadoval přivtělení podmínek do zvacího listu, a to následujících: k jednání bude předložen rakouský návrh reformy spolku, a o něm se také bude jednat, a to i v případě, že pruský král svou účast odmítne.¹¹

1.5 Vilém I. odřiká účast na sněmu

Bismarck mezitím během odjezdu z Wildbadu do Badenu přesvědčoval krále Viléma I. o svých argumentech, proč účast na sněmu odmítnout. Jak se lze dočíst v kancléřových pamětech, král byl již téměř rozhodnut účast Pruska definitivně odřici, když jej po příjezdu do cíle vítala delegace vedená saským králem Janem v doprovodu jeho ministerského předsedy Beusta, který osobně pruskému králi tlumočil pozvání a apeloval na něj, aby se v zájmu prestiže a závaznosti výsledků jednání jal kongresu zúčastnit. Předal mu dopis, pod kterým bylo podepsáno všech třicet účastníků sněmu.

Vilém I. se dostal do neobyčejně složité situace. Na jednu stranu by rád přijal pozvání více než „třiceti vládnoucích knížat a krále“¹² a velmi mu lichotilo, že se jej všechna říšská knížata, a dokonce i sám císař, takto doprošují, ovšem na straně druhé podléhal Bismarckovu

¹¹ Tamtéž. s. 316.

¹² BISMARCK, Otto von. Gedanken und Erinnerungen. Stuttgart: Cotta'schen Buchhandlung, 1898, xvi, 698 s., s. 321.

vlivu a věřil jeho úsudku. Dlouho do noci 20. srpna přesvědčoval Bismarck krále, aby připojil svůj podpis pod listinu, která pruskou účast na sněmu ve Frankfurtu odmítala. Nakonec se mu to přeci jen podařilo a tak Jan Saský i Beust odjížděli speciálním spěšným vlakem ještě téže noci z Badenu s nepořízenou. Bismarck v dopise dceři Marii, který uvádí i Albert Stern, píše následující: „Dostali jsme se z deště pod okap. Král saský, nejchytřejší ze všech diplomatů, už očekával našeho pána, aby mu se vši láskou hodil rakouskou smyčku kolem krku, při čemž mu třicet německých knížat pomohlo písemně a některé nám blízké ženy ústně. 20. srpen byl jeden z nejtěžších, večer se náš nešťastný král nervově zhroutil, já byl k smrti unavený, schopný tak akorát donést saskému králi dopis, který udělal do Frankfurtu třicet dlouhých nosů. Pak jsem si v jednu hodinu lehl a z hloubi duše jsem děkoval Bohu.“¹³

Bismarck, který byl snad po svou kariéru několik tahů před svými protivníky, ihned po odmítnutí pruské účasti definoval tři své protipožadavky:

- I) Veto pro obě německé mocnosti v případě války Spolku proti nepříteli. Veto mělo platit pouze za předpokladu, že Spolek nebude sám napaden.
- II) Plná rovnoprávnost Pruska s Rakouskem ve věci rozhodování o spolkových záležitostech.
- III) Zřízení parlamentu, jehož členové budou voleni v přímých volbách.

Zvláště třetí bod, který Bismarck formuloval už v Bad Gasteinu, byl pro císaře nepřijatelný. Jak uvádí John A. Smooth, Bismarckovou snahou nebylo sjednocení Německa zesponu. Nepovažoval tuto formu za příliš bezpečnou, protože, pokud by došlo k nějakému vnitřnímu pnutí, revolucím apod. uvnitř německého prostoru, postavilo by to celou Evropu proti nově vznikajícímu Německu. Jednota Německa musela být podle kancléřova názoru garantována silou. A to silou jednoho jediného státu, tedy Pruska. Celá Bismarckova politika se v letech 1862 – 1866 soustředila na to, aby vytlačila rakouský vliv z Německého spolku a

¹³ Bismarck zde má na mysli Vilémovu dceru Louisu a královnu Alžbětu, které neustále přesvědčovaly krále, aby pozvání do Frankfurtu přijal a nedal na kancléřovo odmítavé stanovisko.

Pruské království se tak stalo jediným a nezpochybnitelným garantem německé jednoty v maloněmeckém provedení.¹⁴

1.6 Krach Frankfurtského sněmu

Když se jednání ve Frankfurtu blížila ke konci, znepokojila všechny účastníky sněmu zpráva z Kodaně. Dopis, doručený do Frankfurtu 27. srpna, odmítal odvolat tzv. Březnový patent, který zaváděl společnou ústavu pro Dánsko a Šlesvicko. A když král Vilém I. opouštěl 31. srpna Baden a směřoval do Berlína, projel kolem Frankfurtu. Svým pouhým průjezdem dal všem najevo, že jej frankfurtská usnesení nezajímají. Členové spolku se tak bez vlastního přičinění dostali do nezáviděníhodné situace: mohli i nadále jednat s císařem o možných reformách spolku, ale jakákoliv ujednání by pak bylo nutno konzultovat s druhou německou mocností, tedy s Pruskem, a bez jeho souhlasu byla jakákoli reforma neproveditelná. Spolkoví vládcí se pak chtěli, pokud možno, vyvarovat možnosti, že by Rakousko či Prusko získalo ve spolku dominanci a snažili se tak lavírovat mezi oběma mocnostmi a příklonem tu na jednu, tu na druhou stranu získat co nejvíce výhod pro sebe.

Nyní je však třeba se vrátit do jara roku 1863.

¹⁴ SMOOTH, John A. *The Bismarck Plan: German unification and balance of power*. 2007. s. 64.

2 Vydání Březnového patentu a jeho důsledky

Na počátku roku 1863 se dánské vládě zdálo, že čas na řešení šlesvicko-holštýnské otázky konečně uzrál. Všech pět velmocí se tou dobou soustředilo na povstání v Polsku. Navíc Prusko bylo zmítáno vnitřními konflikty a boji mezi liberály a konzervativci. Do toho rakouský císař František Josef I. přišel s výše zmíněnou iniciativou reformy Německého spolku a svolal kongres princů do Frankfurtu. Dánská vláda počítala zejména s podporou Velké Británie, jelikož na března zmíněného roku byla smluvna svatba prince waleského s princeznou Alexandrou, dcerou Kristiána Glückburského, následníka trůnu. Krom toho, císař Francouzů, Napoleon III., se též netvářil odmítavě a mlhavě přislíbil Dánsku podporu.

2.1 Russellovy návrhy k vyřešení šlesvické otázky

Ministr zahraničí Velké Británie, Lord John Russell, chtěl vyřešit šlesvicko-holštýnskou otázku jednou pro vždy, aby se do budoucna nemohla stát rozbuškou války. Dle jeho návrhů se měli sejít představitelé Šlesvicka a dát stálý právní rámec systému vzdělávání a postavení církve a rozdělit vévodství na jazykové okrsky podle toho, jestli na tom kterém území převažuje obyvatelstvo dánské či německé národnosti. Vévodství pak měla být poskytnuta rozsáhlá autonomie uvnitř dánského státu, stejně tak mělo být učiněno v případě Holštýnska a malého Lauenburska. Svůj návrh shrnul do následujících bodů:¹⁵

- I) Šlesvicko mělo být řízeno svým vlastním nezávislým parlamentem a nemělo tak mít zástupce v dánském Rigsraadu.
- II) Běžný rozpočet měl být schvalován společně zástupci Dánska, Šlesvicka, Holštýnska a Lauenburska.
- III) neočekávané výdaje (v případě války apod.) měly být předkládány zvlášť dánskému Rigsraadu a sněmům tří zmíněných zemí.

Rakousko a Prusko souhlasily s Russellovými návrhy coby základem pro budoucí jednání. Král Frederik VII., povzbuzen britskou podporou a slibným vyjednáváním se Švédy

¹⁵ WALPOLE, Spencer Sir. *The Life of Lord John Russell: Vol. II.* London: Longmans, Green and co., 1889, s. 377-378.

ovšem tyto plány zcela odmítal a sledoval vlastní politiku, která se vyvíjela zcela odlišným směrem, než britský návrh. Ministr zahraničí Karl Kristián Hall odeslal do Londýna dopis, který britské návrhy oficiálně odmítal.¹⁶

2.2 Záměr začlenit Šlesvicko do Dánského království

30. března král vydal patent, dle data vydání zvaný Březnový, upravující postavení obou vévodství vůči Dánsku. Šlesvicko bylo správně odděleno od Holštýnska a vzhledem k tomu, že zde mírně převažovalo obyvatelstvo dánského původu, mělo být přímo začleněno do Dánského království a společný parlament měl být napříště dvoukomorový.¹⁷ Mezi Dánským královstvím a šlesvickým vévodstvím měly být odstraněny jakékoli správní vazby a všechny legislativní a exekutivní prvky moci pokud možno sloučeny tak, aby „jeden nebyl nadřazen druhému“.¹⁸ Oddělení Holštýnska pak mělo být schváleno stavby tohoto vévodství. Dánský král by nad ním pak dále vládl z titulu holštýnského vévody.

Bismarck na kroky dánské vlády promptně reagoval. Již dva dny po vyhlášení patentu, 2. dubna, pronesl v pruském Zemském sněmu projev, ve kterém se vyslovil pro válku s Dánskem a označil ji jako nevyhnutelnou bez ohledu na to, jak situace ohledně Březnového patentu dopadne.

Švédská podpora, se kterou ve svých rozhodnutích kodaňská vláda počítala, se však omezovala zejména na ustavení Holštýnska, coby nezávislého vévodství, které by tak sloužilo jako nárazníkové pásmo mezi Německým spolkem a Dánským královstvím. Dánsko-švédská jednání probíhala až do léta roku 1863, nicméně ve Stockholmu zavládlo přesvědčení, že žádná z velmocí by Dánsku v případě vojenské konfrontace nepřišla na pomoc. Švédové tak o celou situaci ztratili zájem, neboť se nechtěli nechat zatáhnout do konfliktu mezi Dánskem a Německým spolkem, který, jak se zdálo, nebude moci být vyřešen jinak, než válkou.

¹⁶ Hall byl ministerským předsedou dánské vlády od února roku 1860 a zastával souběžně i post ministra zahraničí.

¹⁷ Dánský král tak učinil, ačkoliv tato úprava byla zakázána Londýnskou smlouvou z května roku 1852. Tehdy se Prusko, Rakousko a Británie zavázaly respektovat územní integritu Dánska výměnou za to, že se Dánové nikdy nepokusí o inkorporaci šlesvického území do dánského království.

¹⁸ SALISBURY, Robert Cecil. *Essays by the late Marquess of Salisbury: The Danish Duchies*. London: John Murray, 1905.

2.3 Názorové proudy v dánské společnosti

Veřejné mínění v dánské společnosti se rozdělilo na čtyři tábory:

I) Nacionalisté snili o Dánsku k řece Eider. Tedy všechna území až po tuto řeku by se měla stát přirozenou a nijak nediferenciovanou součástí Dánského království, což zahrnovalo i inkorporaci Šlesvicka do dánské koruny. Tato politika ovšem počítala s vyčleněním Holštýnska ze struktur dánského státu. Dánský král by napříště vládl Holštýnsku z titulu vévody. Státní správa a samospráva vévodství a království by od sebe byly striktně odděleny.

II) Druhý přístup jasně naráží na ten výše zmíněný. Eiderská politika trestuhodně podcenila nacionální smýšlení Němců žijících v jižním Šlesvicku. Po vyhlášení Březnového patentu se na jihu vévodství strhly mohutné protesty, které kroky Hallovy kodaňské vlády tvrdě kritizovaly, množily se demonstrace, nepokoje, stávky. Němci, sloužící v dánské armádě, hromadně dezertovali. Německé spolky ve Šlesvicku pak oprášily starý požadavek, aby byla vévodství poskytnuta buďto rozsáhlá autonomie, nebo aby se Šlesvicko stalo nezávislým státem, kterému by vládl vévoda augustenburský, člen vedlejší větve dánského královského rodu.

III) Minoritní vliv měla skupina propruských elit, které se domnívaly, že Šlesvicko i Holštýnsko by měly být navždy odděleny od Dánska a inkorporovány do Pruského království.

IV) Velká část dánské společnosti měla obavy z následujícího vývoje a tak se vyslovila pro zachování Londýnské smlouvy z roku 1852 a ve věci obou vévodství si přála zachovat status quo. Pro tuto variantu se také vyslovila Británie i Rusko.

2.4 Reakce velmocí a Německého spolku

Březnový patent vyvolal v celém Spolku neklid. Spolkoví vládcové volali po okamžité reakci. Celá záležitost byla na jednání spolkového sněmu ve Frankfurtu představena 16. dubna a následně zřízená komise měla vypracovat ke krokům dánského krále stanovisko. 9. července dostala dánská vláda ultimátum – buďto odvolá platnost Březnového patentu, nebo bude čelit exekuci ze strany Německého spolku.

Na 1. října byl do Frankfurtu nad Mohanem svolán spolkový parlament k projednání těchto nenadálých událostí. Frederik VII. odmítl ustoupit a i přes bouřlivou debatu byl výsledek jasný. Dánsku se nepodařilo uhájit svou pozici a bylo rozhodnuto, že proti němu bude ze strany Spolku podniknuta vojenská exekuce. Kodaňská vláda dostala nové ultimátum do 27. října. Do té doby měla odvolat Březnový patent, v opačném případě mělo dojít ke spolkovému vojenskému zásahu.

Lord Russell požadoval od obou německých velmocí zastavení akcí proti Dánsku, jelikož se domníval, že pouze kvůli jedné sporné části, týkající se Šlesvicka a Holštýnska, by Březnový patent neměl být zatracován jako celek. Apeloval i na Dány, aby se podřídili mezinárodní arbitráži velmocí nezaujatých v této věci, ale hluboce interesovaných v zachování míru v Evropě. Russell zároveň Hallovu vládu žádal, aby byla pasáž o inkorporaci Šlesvicka, a exkluzi Holštýnska, z patentu vypuštěna. Na druhou stranu Dány ujišťoval, že i kdyby došlo k nejhoršímu, Rakousko i Prusko jsou vázány Londýnskou smlouvou z roku 1852, garantující územní celistvost Dánského království, a tak nemohou zajít dále než po okupaci Holštýnska i Šlesvicka. Pokud by došlo i k tomuto krizovému momentu, Russell předpokládal, že ostatní velmoci vyvinou na německé mocnosti dostatečný tlak na to, aby místo války s Dánskem zasedly k jednacímu stolu.¹⁹

Do situace se na přelomu října a listopadu vložil i císař Napoleon III., který se chtěl stát mediátorem celého sporu. Jeho ministr zahraničí Drouyn de Lhuys obeslal evropské velmoci listem, v němž požadoval svolání kongresu, který by měl jednat o novém uspořádání Evropy a řešení šlesvicko-holštýnské otázky. Bismarck váhal s odpovědí, jelikož proti sobě nechtěl Napoleona popudit a v nastalé válce potřeboval, aby byla Francie přinejmenším neutrální. Pruskému kancléři však přálo štěstí, jelikož Britové účast na kongresu odmítli²⁰ a Bismarck tak mohl do Paříže vzkázat, že pořádat kongres bez účasti Velké Británie nemá valného smyslu.

¹⁹ WALPOLE, Spencer Sir. *The Life of Lord John Russel: Vol. II.* London: Longmans, Green and co., 1889, s. 379.

²⁰ BUCKLE, George Earle. *The Letters of Queen Victoria: Volume 4.* London: Cambridge University Press, 2014. ISBN 978-1108077798. s. 123.

2.5 Smrt krále Frederika VII. a dánské nástupnictví

Král Frederik se rozhodl pro ústavní řešení celé krize a v součinnosti s vládou vypracoval novou verzi ústavy, shrnující důležité body Březnového patentu. Třetí a finální čtení nové ústavy se v dánském parlamentu konalo 13. listopadu, dokument byl schválen více než tři čtvrtinovou většinou, čekalo se pouze na králův podpis, aby mohl vejít v platnost. Naneštěstí král Frederik VII. náhle a zčistajasna zemřel. Na smrtelném loži prý odmítl novou ústavu podepsat, ačkoliv byl jedním z jejích hlavních prosazovatelů.

Dle ujednání Londýnské smlouvy z roku 1852 se měl následníkem stát příslušník boční královské linie, glückburský vévoda Kristián. Nástupnictví na dánském trůnu bylo jasné a bez pochybností. Dánsko opustilo literu Sálského práva, které umožňovalo pouze mužským potomkům z hlavní linie usednout na trůn, avšak v obou zmíněných vévodstvích bylo toho právo stále zachovááno. Dánská vláda argumentovala, že stejný model nástupnictví, užitý pro království, může uplatnit i ve Šlesvicku, které se, podle Březnového patentu a Listopadové ústavy, čekající na podpis, stávalo součástí dánského království.²¹ Již dříve se objevily úvahy, že by Listopadová ústava měla zahrnovat i Holštýnsko, nicméně tohoto kroku se kodaňská vláda obávala, jelikož Holštýnsko bylo členem Německého spolku a Dánsku by pak hrozilo více než pouze spolková exekuce. Listopadová ústava svým rozdělením Šlesvicka a Holštýnska navíc porušovala prastarou smlouvu uzavřenou roku 1460 v Ribe.²²

O svá práva na následnictví se přihlásil i augustenburský vévoda Kristián August. Ačkoliv se svých práv na obě vévodství a dánský trůn za tučné odškodné²³ zřekl již v Londýnské smlouvě z roku 1852.²⁴ Nicméně nyní prohlašoval, že se v žádném případě nemohl zřici nástupnických práv na svého syna Frederika. Ten také vyrukoval s tvrzením, že

²¹ Šlesvicko a Dánsko mělo mít společný parlament (Rigsraadet), do kterého by zástupci byli voleni poměrným systémem, a takto zvolený orgán by měl zemi prostřednictvím vlády spravovat.

²² Dánský král Kristián I. prohlásil na setkání holštýnské šlechty v Ribe, že Šlesvicko a Holštýnsko jsou „*Up ewig ungedeel*“ – navěky nerozdlitelné, a tato pasáž byla poté včleněna i do smlouvy z tohoto jednání. Toto staré prohlášení poté bylo využíváno odpůrci eiderské politiky. HELLE, Knut. *The Cambridge history of Scandinavia*. New York: Cambridge University Press, 2003, s. 770. ISBN 0521472997.

²³ Jednalo se o závatnou sumu 400 000 liber šterlinků. SINDING, By Paul C. *The Sleswick-Holstein question*. Quebec, 1865. ISBN 06-654-7514-4. s. 14.

²⁴ „Krom toho slibujeme, *pro nás a naši rodinu*, našimi vznešenými slovy a ctí, nepodniknout cokoli, co by mohlo narušit klid v dominiích a zemích Jeho Veličenstva, či se jakkoli stavět proti rozhodnutí, která by jeho veličenstvo mohlo učinit nebo v budoucnu učinilo v odkazu na dohodu o nástupnictví ve všech zemích nyní sjednocených pod žezlem Jeho Veličenstva.“ K tomu Salisbury trefně poznamenává, že ve slovníku vévody augustenburského pojem „rodina“ tedy zřejmě nezahrnoval syny. SALISBURY, Robert Cecil. *Essays by the late Marquess of Salisbury: The Danish Duchies*. London: John Murray, 1905, s. 135-136.

nástupnictví ve vévodstvích se musí řídit sálským právem a dle rodokmenu tak následnictví připadá na něj. Jeho výtky však vyslyšeny nebyly a volba tak definitivně padla na Londýskou smlouvou²⁵ určeného Kristiána, vévodu glückburského.

²⁵ Jak zmiňuje Beust ve svých pamětech, mezi zástupci Německého spolku vyvstal problém, jak právně obhájit případný spolkový zásah. Londýnska smlouva, upravující mimo jiné nástupnictví na dánském trůnu, byla totiž podepsána Rakouskem a Pruskem, nikoliv však Německým spolkem jako celkem. Spolkový zásah byl tak možný pouze v Holštýnsku, které bylo členem Spolku. Jakýkoli další vojenský akt vůči Dánsku musel být z hlediska legality veden signatáři Londýnské smlouvy, tedy coby soukromý podnik Rakouska a Pruska. BEUST, Friedrich Ferdinand. *Aus drei Viertel-Jahrhunderten: Erinnerungen und Aufzeichnungen : in zwei Bänden*. Band 1. Stuttgart: Cotta'sche Buchhandlung, 1887, s. 339

3 Listopadová ústava a vyhrocení šlesvicko-holštýnské otázky

Kristiánův nástup byl slavnostně oznámen v Kodani již 16. listopadu. Král nastoupil svou vládu ve velmi složité chvíli. Ačkoliv sám nepodporoval hnutí Eider Dane, byl v politice nováčkem a dostal se velmi rychle do vleku nacionálních demokratů podporujících teze Březnového patentu. Nová ústava byla na stole a byla napříště zvána Listopadová. A král si nedovolil ji odmítnout. Svůj podpis pod ní připojil 18. listopadu a dokument nabýval účinnosti od 1. ledna roku 1864. Válka se zdála nevyhnutelnou.

Král se ihned po nedobrovolném podpisu ústavy snažil celou svou autoritou o to, aby byla ustavena nová vláda, která by ústavu přehodnotila nebo nejlépe odvolala. Kristián IX. vyvíjel na ministerského předsedu Halla neustálý nátlak, aby Listopadovou ústavu odvolal, nicméně mu to nebylo nic platné. Znechucený a unavený Hall podal 28. prosince demisi a byl záhy, 1. ledna 1864, nahrazen Ditlevem Monradem, který v Hallově vládě zastával post ministra školství.

3.1 Situace v předvečer spolkové exekuce

Prusko se spolu s Rakouskem rozhodlo zasáhnout proti krokům dánské vlády. Francie, Rusko a Velká Británie zatím zůstávaly v pozadí, ačkoliv tyto země měly, coby signatáři Londýnské smlouvy, právo ba i povinnost proti Dánům zakročít. Pokud by dánská vláda zachovala chladnou hlavu, mohla z možného konfliktu vcelku pohodlně vycouvat a zachovat si tvář. Nicméně nacionalistické nálady v Kodani nutily vládu k silným krokům. Hall i Monrad podcenili své protivníky a příliš se spoléhali na rychlou reakci ostatních velmocí. Předpokládali, že Rusko, Francie a zvláště Británie nedovolí německým velmocím vést proti Dánsku válku. Že byl dánský postup unáhlený, dosvědčuje i Beust ve svých memoárech: „Dánsko mělo vyklidit Šlesvicko za formálních protestů, avšak nepozdvihnout meč. Nebyla by to žádná pohana, uvážíme-li ohromnou převahu nepřítele. Rakousko-pruské jednotky by pak okupovaly Šlesvicko a nevyhnutelná intervence Ruska, Francie a Anglie by vedla k vyjednávání.“²⁶ A Bismarck v rozhovoru s Beustem řekl toto:

²⁶ BEUST, Friedrich Ferdinand. *Aus drei Viertel-Jahrhunderten: Erinnerungen und Aufzeichnungen : in zwei Bänden*. Band 1. Stuttgart: Cotta'sche Buchhandlung, 1887, s. 350.

Beust: „Zapomínáte, co by se mohlo stát, pokud by Dánové odmítli bojovat.“

Bismarck: „Učinil jsem proti tomu preventivní opatření. Nechal jsem kabinet v Kodani uvěřit, že nám Anglie hrozí aktivní intervencí v případě otevřeného ozbrojeného střetu. Nicméně, a to je fakt, Anglie v tomto směru neučinila vůbec nic.“²⁷

Dánská vláda, ošálena zdánlivou Bismarckovou bázlivostí, zhodnotila svou pozici jako dostatečně silnou k prosazení jak Březnového patentu, tak Listopadové ústavy. Tím se ovšem Dánsko zřeklo možné aktivní podpory ostatních velmocí, jelikož žádná z nich nechtěla riskovat velkou válku kvůli dvěma pro evropskou scénu nepříliš významným vévodstvím. Nicméně Dánové v bodech Listopadové ústavy popisovali stávající situaci. Pokud nechtěli zcela rezignovat na své reformní snahy, museli se prozatím spokojit pouze s inkorporací Šlesvicka, kde dánské obyvatelstvo tvořilo většinu. V Holštýnsku, kterého se měla ústavní změna též týkat, vypukly protesty naprosto ochromující chod státní moci. K tomu se přidala spolková exekuce, vyhlášená na začátku října. Kodaňská vláda tedy neměla na výběr a konala tak, jak jí okolnosti dovolily, musela ze svého plánu Holštýnsko vynechat, pokud se nechtěla podřídit požadavku, aby byla ustavena zvláštní vláda pro obě vévodství, kde by Němci měli většinové zastoupení. Taková možnost nebyla v Kodani akceptovatelná. Listopadová ústava tak de facto ratifikovala „vyločení Holštýnska, k čemuž dánskou vládu (Spolkový) sněm prakticky přinutil.“²⁸

3.2 Bismarckova taktika a exekuce vůči Holštýnsku

Od začátku roku 1864 hrál Bismarck geniální diplomatickou hru jak na domácí, tak zahraniční scéně. Smrt dánského krále Frederika VII. dala Prusku velmi dobrou šanci získat na prestiži mezi velmocemi. Zároveň skýtala šance na posílení pruského vlivu v Německém spolku. Pruskému ministerskému předsedovi se podařilo vmanévrovat Rakousko do pozice, kdy bylo spojenectví s Pruskem v otázce vévodství pro Františka Josefa I. nutností, a tím eliminovat vliv středních a malých německých států. Krom toho v obou vévodstvích probíhal otevřený souboj mezi dánskými a německými nacionalisty, kdy obě strany měly naprosto

²⁷ Tamtéž.

²⁸ SALISBURY, Robert Cecil. *Essays by the late Marquess of Salisbury: The Danish Duchies*. London: John Murray, 1905, s. 129-130.

jasný a vyhraněný politický program: připojení k Prusku, respektive pevné ústavní spojení s Dánskem.²⁹

Vzniklá situace měla podle Bismarcka tři nejpravděpodobnější řešení.³⁰ Tím nejlepším samozřejmě byla přímá anexe obou vévodství Pruskem a jejich pozdější možné připojení k Prusku, či alespoň pruský protektorát nad nimi. Situací, která by zachovávala status quo, by byla pouhá personální unie mezi vévodstvími a Dánským královstvím. Tou nejhorší a nemyslitelnou variantou by byla vláda Frederika Augustenburského v obou vévodstvích. Ten se totiž prohlásil již 19. listopadu 1863 vévodou šlesvickým a holštýnským. Reagoval tak na vydání Listopadové ústavy a ze strany veřejného mínění a tisku se mu dostávalo, zejména v Prusku, velké podpory.

Vznik dalšího malého státu, závislého do velké míry na libovůli velmocí, by citelně oslabil pruské pozice v Německém spolku. Země vévody Frederika by totiž kdykoli mohla s dalšími středními a malými německými státy hlasovat ve Spolkovém sněmu proti Prusku a přehlasovat jej.³¹

3.2.1 Kodaňská vláda odmítá ustoupit

Krátce po vyhlášení spolkové exekuce z 1. října 1863, kdy dostal dánský král a vláda čas na odvolání patentu, byly do pohotovosti uvedeny saské a hannoverské jednotky, které měly obsadit Holštýnsko, pokud by Dánové neodvolali. Byla též ustavena vojenská komise skládající se ze čtyř důstojníků, kteří měli připravit plán obsazení vévodství a jeho přechod pod dočasnou vojenskou správu. První setkání tohoto orgánu se uskutečnilo 23. listopadu, pár dní po vyhlášení dánské Listopadové ústavy. Veškeré přípravy pak byly dokončeny k 1. prosinci roku 1863. Vrchním velitelem byl jmenován saský generálporučík von Hake, který dostal pod své velení celkem 12 000 vojáků. Po krachu Frankfurtského sněmu a rychlém sledu dalších událostí, se Rechberg ve věci dánské otázky přiklonil k Prusku a 7. prosince bylo ve Spolkovém sněmu o jediný hlas schváleno provedení spolkové exekuce

²⁹ SCHULZE, Hagen. *The course of German nationalism: from Frederick the Great to Bismarck, 1763-1867*. New York: Cambridge University Press, 1991, xii, 174 p. ISBN 05-213-7759-5. s. 93-96.

³⁰ STEINBERG, Jonathan. *Bismarck: a life*. Oxford: Oxford University Press, 2013. 592 s. ISBN 978-019-9975-396. s. 213.

³¹ GEFFCKEN, H. F. „The Unity of Germany“ [online]. *The English Historical Review*, duben 1891, č. 22, s. 209-237 <<http://www.jstor.org/stable/546584>>, s. 223

v Holštýnsku v co nejkratším termínu.³² 10. prosince se Bismarck sešel s francouzským velvyslancem v Berlíně, s baronem Talleyrandem. Ten předložil Prusům návrh, že celou ožehavou situaci ohledně vévodství by měla řešit mezinárodní konference velmocí v Paříži, ovšem bez účasti Velké Británie. Král Vilém I. se nad tímto návrhem velmi podíval. Pokládal za nemožné přehodnocovat závěry Londýnské konvence z roku 1852 bez britské účasti a Bismarck po dohodě s králem Talleyrandův návrh odmítl.³³

3.2.2 Spolkové jednotky obsazují Holštýnsko

24. prosince začaly hannoverské a saské jednotky obsazovat Holštýnsko a Lauenbursko. Kodaň, zmítající se ve vnitřní politické krizi, kdy se král osobně zasazoval o zmírnění či zrušení Listopadové ústavy a svými záměry křížil plány vlády, neměla sílu na obranu svých pozic ve vévodství. Monrad, poté, co bylo jasné, že Británie ani Rusko nepřispějí Dánsku vojenskou pomocí, vydal prostřednictvím generála de Mezy příkaz, aby armáda Holštýnsko postupně evakuovala a nedostala se do střetu s postupující spolkovou armádou. Dvě německé mocnosti ovšem počítaly i s tím, že Dánové budou Holštýnsko bránit a z tohoto důvodu byl vytvořen záložní kontingent pod vedením maršála Wrangela. Rakouské a pruské síly měly čekat v záloze pro případ, že by došlo k vyhrocení situace a přímé konfrontaci s dánskou armádou ať už na území Holštýnska či Šlesvicka.

³² EMBREE, Michael. *Bismarck's First War: The Campaign of Schleswig*. repr. in paperback. Solihull: Helion, 2007, s. 28. ISBN 9781906033033.

³³ FORD, J. A. *The correspondence of William I. and Bismarck :with other letters from and to Prince Bismarck: with other letters from and to Prince Bismarck*. New York: New York:Stokes, 1903. s. 35.

4 Začátek války o Šlesvicko

Na obsazení Holštýnska spolkovými jednotkami reagoval britský ministerský předseda vikomt Palmerston 26. prosince v dopise ministru zahraničí Johnu Rusellovi:

„Holštýnsko je součástí Německého spolku, a pokud se tam Němci dopustí nějaké velké nespravedlnosti a diplomatické proradnosti, měli bychom se spokojit se silnými a rozhořčenými protesty. Ale Šlesvicko již součástí Německa není a jeho obsazení ze strany německých jednotek bude (válečným) aktem vůči Dánsku, což pak podle mého názoru Dánsko opravňuje k požadavku naší vojenské a námořní pomoci. Nicméně Vy, ani já, nemůžeme toto rozhodnutí oznámit bez shody s kabinetem a bez souhlasu královny.“³⁴ Je možná na místě také zmínit Palmerstonovu charakteristiku šlesvicko-holštýnské otázky:

„Pouze tři lidé kdy porozuměli Šlesvicko-holštýnské otázce. Prvním byl princ manžel a ten je mrtvý, druhým byl německý profesor a ten se zbláznil, a tím dalším jsem já... a já už o tom vše zapomněl.“³⁵

29. prosince lord Russell v dopise svému příteli lordu Wodehousovi píše následující:

„Obávám se, že v současné době se na postupu Němců nic nezměnilo. Míchají spolkové právo, mezinárodní sliby ohledně Šlesvicka, ústavu a nástupnictví do jednoho. Musí přijít s nějakými jasnými požadavky.“³⁶ A to také Německý spolek udělal. Prusko-rakouská aktivita o vánočních svátcích nekončila.

4.1 Rakousko-pruská vojska překračují Eider

28. prosince byla spolkovému shromáždění předložena ke schválení výzva požadující po dánské vládě odvolání Listopadové ústavy. Pokud by se tak nestalo, hrozil Spolek obsazením Šlesvicka, které by pak mělo sloužit jako zástava a páka na kodaňskou vládu – vévodství bude vráceno po odvolání ústavy z 18. listopadu. Tento návrh byl na zasedání

³⁴ WALPOLE, Spencer Sir. *The Life of Lord John Russel*: Vol. II. London: Longmans, Green and co., 1889, s. 388.

³⁵ THALER, Peter. 2009. *Of mind and matter the duality of national identity in the German-Danish borderlands*. West Lafayette, Ind: Purdue University Press. ISBN 978-161-2490-786. s. 27.

³⁶ WALPOLE, Spencer Sir. *The Life of Lord John Russel*: Vol. II. London: Longmans, Green and co., 1889, s. 388.

Spolkového sněmu³⁷ schválen 14. ledna v poměru 11 hlasů ku 5 a dánské vládě doručen 16. ledna. Dánové dostali na odvolání Listopadové ústavy pouhopouhé dva dny.³⁸ Střední a malé německé státy pak s touto výzvou souhlasily pod podmínkou, že budou podpořena práva a nároky augustenburského vévody Kristiána Augusta, respektive jeho syna Frederika. Vláda Frederika, jako vévody šlesvického a případně i holštýnského, měla zabránit Prusku, aby si v případě vítězné války nad Dánskem činilo nároky na území těchto vévodství. Obě německé velmoci pak na tento návrh prozatím kývly.³⁹

Další spolkové ultimátum zastihlo dánskou vládu nepřipravenou. Monrad okamžitě po jeho doručení odeslal odpověď, že v žádném případě není v jeho silách ani při nejlepší vůli splnit diktované podmínky. Za prvé tento ultimativní požadavek osobně odmítal a za druhé by o jeho případném přijetí musel rozhodovat parlament, Rigsraad, který momentálně nezasedal a nebylo možné jej tak narychlo svolat.

Dánská vláda se usnesla, že o odvolání Listopadové ústavy nemůže být řeč a tím otevřela Prusům a Rakušanům cestu do Šlesvicka. 1. února 1864 rakouské a pruské jednotky vpadly přes řeku Eider na dánské území.

4.2 Reakce na vypuknutí nové války

„Na jednu stranu se jednalo o klasickou dynastickou krizi, vyvolanou, stejně jako tolikrát v průběhu sedmnáctého a osmnáctého století, smrtí panovníka bez mužského potomka. V tomto smyslu můžeme tento konflikt nazývat Válkou o dánské dědictví. Na druhou stranu se Šlesvicko-Holštýnsko stalo ohniskem velké války jenom kvůli nárůstu nacionalismu a lidových hnutí.“⁴⁰ Tak charakterizuje Christopher Clark konflikt, který měl hluboké kořeny na počátku devatenáctého století a který se naplno rozhořel až právě v tuhé zimě roku 1864.

³⁷ Spolkový sněm (=Bundestag) byl jedním z výkonných orgánů Německého spolku. Jednalo se o stálé shromáždění velvyslanců vybraných nejmocnějších zemí ve Frankfurtu. Orgánu předsedalo Rakousko a hlasy byly počítány poměrně podle velikosti jednotlivých zemí. Rozhodovala prostá většina hlasů.

³⁸ THALER, Peter. 2009. *Of mind and matter the duality of national identity in the German-Danish borderlands*. West Lafayette, Ind: Purdue University Press. ISBN 978-161-2490-786. s. 37.

³⁹ FISHER, Friedrich von. *Der Krieg in Schleswig und Jutland im Jahre 1864*. Wien, 1870, s. 38.

⁴⁰ STEINBERG, Jonathan. *Bismarck: A life*. Oxford: Oxford University Press, 2013. 592 s. ISBN 978-019-9975-396. s. 211.

„Dánská válka bude v rakouských dějinách nepochopitelným incidentem (...)“⁴¹ Saskému ministerskému předsedovi Ferdinandu von Beustovi se zdála rakouská účast v represích proti Dánsku jako zcela nesmyslná. Vnímal ji tak, že Rakousku, pokud nechtělo přijít o své pozice v Německém spolku, nezbyvalo nic jiného, než se v této otázce podřídit Bismarckově vůli. Rechberg si od rakouské účasti naopak sliboval možný zisk některých částí Slezska, či garanci, že zbytky rakouských držav v Itálii nebudou ohroženy.⁴²

Nicméně Bismarck sám čelil poměrně složité situaci. A to jak na domácí politické scéně, tak v zahraničí. Na domácí půdě měl kancléř problém prosadit nový vojenský rozpočet a byl nucen finance na válečné výdaje hledat jinak, než v souladu s parlamentem.⁴³ A krom domácích problémů hrozilo, že by se do konfliktu stále ještě mohli zapojit další signatáři Londýnské konvence z roku 1852 – Rusko, Anglie a Francie.

4.2.1 Zasáhne Británie či Rusko?

Otto von Bismarcka však jeho předpoklad vedl k tomu, že Británie nebude riskovat velkou evropskou válku a navíc bylo jasné, kam agrese vůči malému Dánsku vede – ke sjednocení Německa. A jak Bismarck sám píše ve svých pamětech, mohl se v tomto ohledu spolehnout na osobní libovůli anglické královny Viktorie, jelikož její zesnulý manžel, Albert von Sachsen-Koburg, právě o německém sjednocení snil, a ona nyní mohla přihlížet tomu, jak se manželův dávný sen naplňuje. Navíc, Bismarckovi se do té doby dařilo držet ministerského předsedu Monrada v přesvědčení, že Prusko se obává britské reakce na případnou okupaci Šlesvicka. Kodaňská vláda tedy nabyla dojmu, že pokud se za ni Britové postaví, německé mocnosti si žádný fatální akt agrese nedovolí, a pokud ano, je jisté, že Britové vojensky zasáhnou. Šlo o mazaný Bismarckův tah, který udržel dánská vojska ve Šlesvicku a dal tak Prusku možnost k válce. Beust k tomu vzpomínal takto:

⁴¹ BEUST, Friedrich Ferdinand. *Aus drei Viertel-Jahrhunderten: Erinnerungen und Aufzeichnungen : in zwei Bänden*. Band 1. Stuttgart: Cotta'sche Buchhandlung, 1887, s. 351.

⁴² BURY, J. *The New Cambridge Modern History The Zenith of European Power 1830 - 1870*. London: Cambridge University Press, 1971, 765 s. ISBN 0-521-04548-7. s. 516.

⁴³ 25. ledna 1864 král Vilém I. rozpustil Landtag poté, co poslanci odmítli schválit rozpočet na rok 1864 a také půjčku ve výši dvanácti milionů tolarů na výdaje spojené s válečným tažením do Šlesvicka. Odtud také pochází termín „Bismarckova mezera“, jelikož pruský ministerský předseda prohlásil, že ústava jej opravňuje v případě neschválení rozpočtu na aktuální rok postupovat podle rozpočtu z předešlého roku. Dále se nechal slyšet, že prostředky na válečné výdaje si hodlá opatřit všemi zákonnými způsoby.

„Jednalo se o riskantní dobrodružství, které by mohlo vlády v Berlíně a Vídni vystavit hrozivým obtížím, pokud by neskončilo úspěchem. Pokud by v Kodani převládly moudřejší názory, Dánsko by Šlesvicko evakovalo s formálními protesty, ale nepozdvihlo by meč. Nebyla by to žádná ostuda, když muselo čelit obrovské přesile. Rakousko-pruské jednotky by obsadily Šlesvicko, nevyhnutelná intervence Ruska, Francie a Anglie by přinesla jednání, která by v tom nejpříznivějším případě vnesla vůči Dánsku požadavek na úpravu ústavy, nic více.“⁴⁴ Takového názoru byl Beust.

Ovšem skutečnost, že by Británie šla do války proti sílícímu Prusku, se ukázala jako zcela nereálná. Jak sám připouští Spencer Walpole, bylo zjevné, že německé mocnosti se britské reakce neobávaly.⁴⁵ Stejného názoru byl i Robert, markýz Salisbury, výrazná postava britské politiky: „A co udělá Anglie? To je otázka, která se nás hluboce týká. A je velmi ponižující být si nucen přiznat, že tohle Němce moc netrápí.“⁴⁶

Rusko se naopak ještě vzpamatovávalo z Krymské války a navíc nedávno potlačilo polské povstání, takže jeho vojenské zapojení se do konfliktu se nezdálo reálným. Navíc tu existovala Alvenslebenova konvence z 8. února 1863. Ta byla podepsána mezi Pruskem a Ruskem krátce po vypuknutí polského povstání. Generál von Alvensleben, osobní pobočník pruského krále, přicestoval do Petrohradu a ve výše zmíněné dohodě Rusům přislíbil výměnu informací o polských povstalcích a v případě nouze i přímou vojenskou pomoc.⁴⁷ Touto smlouvou a příslibem pomoci si Bismarck vysloužil shovívavost ruského cara Alexandra II., i přesto, že ruská strana podporovala nároky Frederika Augustenburského na obě vévodství.⁴⁸

⁴⁴ BEUST, Friedrich Ferdinand. *Aus drei Viertel-Jahrhunderten: Erinnerungen und Aufzeichnungen : in zwei Bänden*. Band 1. Stuttgart: Cotta'sche Buchhandlung, 1887, s. 352-353.

⁴⁵ WALPOLE, Spencer Sir. *The Life of Lord John Russel: Vol. II*. London: Longmans, Green and co., 1889, s. 388.

⁴⁶ SALISBURY, Robert Cecil. *Essays by the late Marquess of Salisbury 1861-1864: The Danish Duchies*. London: John Murray, 1905, s. 143.

⁴⁷ Krom toho dohoda obsahovala právo, které oběma armádám umožňovalo překročit hranice polské „Kongresovky“ a proti povstalcům zasáhnout. Dopadení odbojářů pak měli být bez výjimek vydáni Rusům k potrestání.

⁴⁸ BURY, J. *The New Cambridge Modern History The Zenith of European Power 1830 - 1870*. London: Cambridge University Press, 1971, 765 s. ISBN 0-521-04548-7. s. 515.

5 Obsazení Šlesvicka

Když v pondělí 1. února 1864 pruské a rakouské jednotky překročily řeku Eider a de facto tak vpadly na území Dánského království, setkala se postupující vojska jen s velmi slabým odporem dánské armády. Ironií bylo, že král Kristián IX. a ministerský předseda Monrad zrovna týž den přijeli do města Schleswig na armádní inspekci.

Vojáci byli německým obyvatelstvem v jižní části vévodství s nadšením vítáni. „Kiel byl obsazen pruskými vojáky, k čemuž chci říci, že počáteční nedůvěra obyvatel opadla. Obyvatelé nás zdvořile zdraví a již včera Kiel vyvěsil všechny vlajky.“⁴⁹ Němci, žijící ve Šlesvicku, se nijak netajili tím, že již více nechtějí zůstat pod kodaňskou vládou, ale chtějí se připojit k pruskému státu. To bylo ostatně od počátku Bismarckovým cílem. Svě představy o připojení obou vévodství k Prusku sdělil králi Vilémovi I. na zasedání kabinetu na začátku prosince 1863. K tomu se také váže poměrně často citovaná věta z Bismarckových pamětí, ze které je jasné, že mnohé pruské elity pokládaly Bismarckův cíl za nemožný: „Když jsem hovořil, korunní princ pozvedl své ruce k nebi, jakoby pochyboval o mém duševním zdraví. Mí kolegové mlčeli.“⁵⁰

5.1 Prohlášení maršála Wrangela

Ještě 1. února vydal polní maršál Wrangel, téměř osmdesátiletý velitel invazních vojsk, „proklamaci ke šlesvickému lidu“.

„Obyvatelé Šlesvického vévodství – z pověření Jeho Veličenstva pruského krále – mého laskavého pána, jsem zmocněn k okupaci vévodství pruskými jednotkami ve spojení se silami Jeho Veličenstva císaře rakouského, jejichž velení mi bylo pro tento účel laskavě svěřeno. Vyzývám vás, abyste tyto vojáky přijali přátelsky a s pohostinností. Přišli jsme chránit vaše práva.

⁴⁹ ROON, Waldemar. *Denkwürdigkeiten aus dem leben des general feldmarschalls kriegsministers grafen von Roon: sammlung von briefen, schriftstücken und erinnerungen*. 2. Aufl. Breslau: E. Trewendt, 1892, 2 v. s. 160.

⁵⁰ STEINBERG, Jonathan. *Bismarck: a life*. Oxford: Oxford University Press, 2013. 592 s. ISBN 978-019-9975-396. s. 211.

BISMARCK, Otto von. *Gedanken und Erinnerungen*. Stuttgart: Cott'schen Buchhandlung, 1898, xvi, 698 s., s. 363.

Tato práva byla porušena Ústavou pro Dánsko a Šlesvicko vyhlášenou Jeho Výsostí králem dánským 18. listopadu minulého roku, která, v rozporu s dohodami uzavřenými v roce 1852, inkorporovala vévodství do (dánského) království. (...)“⁵¹

Prohlášení bylo dále doplněno informací, jak bude organizována správa obsazené země. Celá správa byla soustředěna do rukou speciálních komisařů obou německých velmocí. Zároveň proklamace ponechávala v platnosti všechny doposud přijaté zákony, aby v zemi nenastal chaos. Jak píše Michael Embree, je zajímavé, že Wrangel nezmiňuje vůbec žádnou autoritu, která by měla moc komisařů garantovat.⁵² Spokojuje se pouze s vágní formulací „dvě mocnosti“ a nechává si tedy otevřené dveře pro budoucí změny.

5.2 Postup prusko-rakouských vojsk ve Šlesvicku

Podíváme-li se na situaci z vojenského pohledu, při invazních jednotkách stála Štěstěna. 4. února přišla tvrdá zima a jinak obtížně překonatelná mořská úžina Schlei zamrzla, což ji umožnilo pruským vojákům přejít suchou nohou. Zaskočení Dánové tak byli nuceni opustit opevnění u Danevirke, který dánská veřejnost považovala za neprolomitelný val, o který se musí roztříštit jakýkoli nepřátelský útok. A najednou dánská armáda ustoupila takřka bez boje.⁵³ Poté, co byl ústup od Danevirke oznámen v Kodani, vypukly ve městě pouliční střety. Po celém městě se konaly demonstrace proti vládě, často i násilné. Zaznívaly i hlasy, že král tímto krokem znesvětil svou důstojnost a měl by abdikovat. Nepokoje se uklidnily až poté, co král, po dohodě s ministerským předsedou Monradem, označili za viníka celé situace vrchního velitele dánské armády generála de Mezu a král jej hned nato odvolal. Veřejnost se tímto krokem poněkud uklidnila a všichni se začali soustředit na mnohem důležitější otázku: Kde se zastavit postupujícího nepřítele teď?

Jako příhodný záchytný bod se jevila pevnost Dybbøl, v německé a anglické literatuře označované jako Düppel. I když se ústup k Düppelu obešel bez vážnějších předchozích střetů,

⁵¹ EMBREE, Michael. *Bismarck's First War The Campaign of Schleswig*. repr. in paperback. Solihull: Helion, 2007. ISBN 978-190-6033-033. s. 45.

⁵² Tamtéž. s. 46.

⁵³ Ústup od Danevirke je považován na jednu stranu za jednu z nejostudnějších kapitol dánské vojenské historie, na druhou stranu se však jedná o bez nadsázky hrdinný výkon ustupujících jednotek. Po celou dobu ústupu, takřka celé tři dny, zuřila sněhová bouře, kdy teploty klesaly na -20 °C. Dánští vojáci nebyli na takovéto extrémní podmínky připraveni, nicméně sněhová bouře příhodně jejich ústup kryla a vesměs se jim podařilo dostat v pořádku do Flensburgu, aniž by trpěli pod nepřátelskou palbou.

byl v Kodani vnímán jako obrovská ostuda. Nicméně Monrad doufal, že u Düppelu se nepřátelský postup zastaví, a že Prusové utrpí při obléhání pevnosti značné ztráty, které by je zaprvé donutily vyjednávat, a za druhé by zprávy o krutých bojích mohly zalarmovat zbývající velmoci k akci v dánský prospěch.

Během první poloviny února rakousko-pruské intervenční jednotky obsadily celé Šlesvicko, a to prakticky bez boje. 18. února dokonce pruští husaři překročili hranici s Dánskem, neúmyslně, a nakrátko opanovali dánské hraniční město Kolding. Po zjištění omylu jim Wrangel až hystericky nařídil okamžitě se stáhnout, jelikož měl z Berlína jasné rozkazy, aby prozatím bez porady s Rakušany nevstupoval na půdu Dánského království.⁵⁴

5.3 Britsko-francouzská jednání

Dánský ministr zahraničí von Quade po obsazení Šlesvicka žádal Velkou Británii a Francii o intervenci. Únorová jednání britské vlády se nesla v duchu toho, zda požádat královnu, aby nabídla dánskému králi britskou vojenskou a námořní pomoc. Jak píše Spencer Walpole, Palmerston v každém případě odmítal, aby Británie šla do války s oběma německými mocnostmi osamocena. Žádal proto jednání s císařem Napoleonem III. o případné spolupráci v dánské otázce.⁵⁵ Francie a Velká Británie měly společně nabídnout zprostředkování rozhovorů mezi oběma bojujícími stranami a stát se prostředníky při rozhodování sporů, přičemž měla být zachována integrita Dánského království a platnost Londýnské smlouvy z roku 1852. Pokud by německé velmoci na zprostředkování mírových rozhovorů nepřistoupily, Britové měli vyslat flotilu do Kodaně a Francouzi vojenské jednotky do Porýní k pruským hranicím.⁵⁶ V dopise lordu Russellovi ministerský předseda Palmerston v podstatě shrnuje veškeré argumenty, proč se Anglie aktivně vojensky nezapojila do konfliktu mezi německými mocnostmi a Dánskem.

⁵⁴ Bismarck Roonovi 15. února 1864. In: ROON, Waldemar. *Denkwürdigkeiten aus dem leben des general feldmarschalls kriegsministers grafen von Roon: sammlung von briefen, schriftstücken und erinnerungen*. 2. Aufl. Breslau: E. Trewendt, 1892, 2 v. s. 164.

⁵⁵ WALPOLE, Spencer Sir. *The Life of Lord John Russel: Vol. II*. London: Longmans, Green and co., 1889, s. 389.

⁵⁶ ASHLEY, Evelyn. *The life and correspondence of Henry John Temple, viscount Palmerston. Vol II.1*. vyd. London: R. Bentley & son, 1879. s. 246.

Palmerston podotkl, že Francouzi stejně nejspíš výše zmíněný návrh nepřijmou, a pokud ano, premiér říká následující: „Ještě po mnoho týdnů nebudeme schopni vyslat do Baltu flotilu. (...) a na Němce by to stejně nemělo velký efekt, pokud by si nemysleli, že by mohlo následovat něco dalšího.“⁵⁷ Tedy, než by se podařilo shromáždit britskou flotilu, Rakušané i Prusové by měli dostatek času provést cokoliv by si jen zamlouvali. Palmerston v dopise dále rozvádí, že britský intervenční sbor o předpokládaném počtu dvaceti tisíc mužů by za aktivní podpory Dánska a Švédska mohl výrazněji zasáhnout do bojů,⁵⁸ nicméně uvádí, že „Němci“ by byli schopni postavit do pole bez větších problémů i 200 000 vojáků. Konfrontace na bitevním poli by tedy nutně vyústila v britskou porážku na pevnině.

Na druhou stranu velmi dobře hodnotil situaci, která by mohla nastat poté, co by ke společné akci Británie a Francie došlo. Pokud by totiž Britové vázali pruské síly u Jutského poloostrova, Francouzi by obsadili pruské provincie v Porýní, což by do budoucna nesmírně posílilo francouzský vliv v této oblasti. Zejména pak v Belgii a Nizozemí, což bylo to poslední, o čem by Britové stáli. Palmerston tedy Russellovi doporučil vyčkávat a žádnými ostrými kroky nenarušovat křehkou mocenskou rovnováhu mezi Francií Napoleona III. a bojechtivým Pruskem.⁵⁹

Na začátku března bylo celé Šlesvicko obsazeno prusko-rakouskými jednotkami. Poté, co velmoci až doposud na agresi vůči Dánsku nereagovaly, rozhodl se Bismarck v koordinaci s rakouskou stranou rozšířit boje i na samotné území Dánského království. 11. března, po týdnu odpočinku, překročily invazní sbory hranici a vstoupily na dánskou půdu. Britská vláda dále pokračovala v jednání, jak se k celé situaci postavit. Možný zásah Francie Bismarck eliminoval striktním prohlášením, že pokud Francie provede jakékoli vojenské akce v Porýní, které budou namířené proti pruským zájmům, bude považovat za nutné přerušit válečné akce proti Dánsku a obrátit se, s rakouskou pomocí vůči francouzským agresorům.⁶⁰

⁵⁷ Tamtéž s. 247.

⁵⁸ Vikomt Palmerston královně Viktorii. BUCKLE, George Earle. *The Letters of Queen Victoria: Volume 4*. London: Cambridge University Press, 2014. ISBN 978-1108077798. s. 163.

⁵⁹ ASHLEY, Evelyn. *The life and correspondence of Henry John Temple, viscount Palmerston. Vol II.1*. vyd. London: R. Bentley & son, 1879. s. 247.

⁶⁰ STEINBERG, Jonathan. *Bismarck: A Life*. Oxford: Oxford University Press, 2013. 592 s. ISBN 978-019-9975-396. s. 217.

5.4 Obléhání pevnosti Düppel

Jediným kazem na prusko-rakouském vítězství nad Dány bylo složité obléhání pevnosti Düppelu. Jeho obléhání si zaslouží krátkou zmínku. Pruské dělostřelectvo začalo pevnost bombardovat již 15. února a ve své činnosti vytrvalo celých čtrnáct dní. 4. března pak pruské jednotky zahájily frontální útok pěchoty proti pevnosti, zatímco rakouští vojáci měli krýt křídla proti případnému dánskému protiútok. Pruský útok však byl odražen a obléhání pevnosti se tak změnilo ve čtrnáctidenní takřka zákopovou válku, kdy pruské jednotky postupovaly jen velmi pomalu.⁶¹ Z vojenského hlediska byla obrana rozstříleného Düppelu nesmyslná, nicméně Monrad striktně odmítl požadavek armádního velení na stažení vojáků z pevnosti. Jistě cítil, že další zklamání vojenských nadějí by mu dánská veřejnost neodpustila a ústup by vyvolal ještě větší bouře, než útek od Danevirke.

Finální zteč přišla na řadu až 18. dubna, kdy unavené Dány napadlo deset tisíc Prusů. Bitva trvala celý den a výborně ji popisuje Michael Embree ve své knize *Bismarck's first war*. V pozdním odpoledni se Prusům podařilo obsadit celou pevnost. Dobývání Düppelu bylo největšími jatkami celé války, která, jak se Monrad správně domníval, přiměla velmoci, zejména Velkou Británii, k nějaké reakci.

⁶¹ FISHER, Friedrich von. *Der Krieg in Schleswig und Jütland im Jahre 1864*. Verlag der österreichischen militärischen Zeitschrift, Wien 1870. s. 225-229.

6 Londýnská konference

Británie se rozhodla sehrát roli prostředníka mezi bojujícími stranami. Lord Russell ostatně počítal s uspořádáním mírové konference už do samého začátku konfliktu.⁶² Na konci března byli obesláni signatáři Londýnské konvence z roku 1852, tedy: Prusko, Rakousko, Francie, Velká Británie. K nim přibyli zástupci Německého spolku a ještě trojka severovýchodních států: Švédsko, Norsko a samozřejmě Dánsko. Prusové však jakoukoli účast na mírové konferenci odmítali, jelikož v březnu ještě nedosáhli žádného významnějšího vojenského úspěchu, který by zlepšil jejich vyjednávací pozici. Bismarck proto naléhal na armádní velení, zejména na maršála Wrangela, aby v co nejkratším termínu dobyl pevnost Düppel. Poté, co se Dánové v tomto prostoru 18. dubna vzdali, dveře k mírové konferenci byly otevřené.

Londýnská konference začala 24. dubna slavnostním banketem. Prusí a rakouští zástupci na ni přijeli se všemi trumfy v ruce. Düppel byl v jejich rukou, dánská armáda byla demoralizovaná, a po sérii drobných porážek utrpěla tu největší právě u Düppelu. Armáda obou německých mocností měla otevřenou cestu do nitra Jutského poloostrova. Navíc již 11. března obě země prohlásily, že se již více necítí vázány články Londýnské konvence z roku 1852, a budoucí organizace šlesvického i holštýnského vévodství, a dokonce i Dánska samotného, je v rukou velmocí, totiž v rukou Prusů a Rakušanů.

Německý spolek na této konferenci vystupoval jako společenství německých států a byl zastoupen saským ministerským předsedou Ferdinandem von Beustem. Ten popisuje, že vysoké kruhy britské politiky s německými kroky v žádném případě nesympatizovaly. „Palmerston si se mnou potřásl rukou, ale místo, aby mě oslovil, pokračoval v hovoru s jedním z hostů. Před pouhými dvěma lety mě přitom přijal nanejvýš přátelským způsobem. (...) Jak jsem řekl výše, ve vysokých kruzích panovaly velmi protiněmecké nálady. (...) Lord Clarendon mně přijal zcela chladně.“⁶³ Beust dále pokračuje tím, že lord Russell, vzhledem k tomu, že nevládl francouzštinou, odmítl s Beustem jakkoli komunikovat. Překvapen nenadálým chladným přijetím, zkusil Beust požádat o audienci u královny, která ještě stále

⁶² EMBREE, Michael. *Bismarck's First War The Campaign of Schleswig*. repr. in paperback. Solihull: Helion, 2007. ISBN 9781906033033. s. 291.

⁶³ BEUST, Friedrich Ferdinand. *Aus drei Viertel-Jahrhunderten: Erinnerungen und Aufzeichnungen : in zwei Bänden*. Band 1. Stuttgart: Cotta'sche Buchhandlung, 1887, s. 357-358.

truchlila za svého zesnulého manžela, prince Alberta. Královna Viktorie mu vzkázala, že jej velmi ráda uvidí, poslala pro něj doprovod, a Beust strávil příjemné dva dny ve společnosti královny na záměčku Osbourne. Poté, co jej přijala královna, britská smetánka změnila názor a dveře všech salónů pro něj byly najednou otevřené. Královnino chování tedy zcela koresponduje s tím, co se domníval Bismarck a co je zmíněno výše: královna nostalgicky podporovala německé sjednocení. Krom toho Beust píše, že se mu od královny dostalo jasných náznaků, že Británie ve prospěch Dánska vojensky nezasáhne.

Beustovy paměti, jako přímého účastníka konference, jsou jedním z mála podrobných zdrojů, které téměř dva měsíce trvající setkání detailně popisují. Beust neskrývá své rozhořčení nad tím, že John Russell neumí téměř ani slovo francouzsky. Francouzština byla pro diplomacii té doby naprostým základem. Z tohoto důvodu byl praktickým řízením konference pověřen lord Clarendon, který „mluvil francouzsky jako Francouz a německy jako Němec“⁶⁴ zatímco Russell byl její nominální hlavou. Rakouská delegace v čele s hrabětem Apponyim byla Rechbergem z Vídně upomínána, aby se co nejvíce držela linie Londýnské konvence z roku 1852. Oproti tomu Prusové, které zastupoval hrabě Bernstorff, se snažili za každou cenu dosáhnout zrušení konvence a pokud možno změnit státoprávní uspořádání obou vévodství.⁶⁵

6.1 Rakouské lodě u kanálu La Manche

I přesto, že byla svolána mírová konference, na bitevním poli stále ještě nepanoval klid zbraní. Dánové odmítali uzavřít a Prusy a Rakušany příměří, jelikož se jim efektivně dařilo blokovat pruské přístavy svým loďstvem a značně tak ztížit zásobování nepřítele. Jak píše Michael Embree, návrhy, aby bylo uzavřeno příměří a dánským lodím bylo stále povoleno blokovat pruské přístavy, se setkaly u německých spojenců s pobouřením.⁶⁶ Prusové požádali Rakušany prostřednictvím svého velvyslance ve Vídni Carla von Werthera o vyslání lodí na Balt, které měly po spojení s pruským loďstvem ukončit blokádu přístavů. Zprávy o možném vyslání rakouských lodí směrem k Baltskému moři se objevily v Londýně již v druhé

⁶⁴ Tamtéž, s. 362.

⁶⁵ Tamtéž, s. 370.

⁶⁶ EMBREE, Michael. *Bismarck's First War The Campaign of Schleswig*. repr. in paperback. Solihull: Helion, 2007. ISBN 9781906033033. s. 291.

polovině února. Palmerston, rozrušen a unaven neustálým balancováním a absencí rozhodných kroků, napsal královně 22. února dopis, z jehož obsahu prý královnou rozbolela hlava. „Ale to, že by Anglie, první a největší námořní velmoc měla nechat proplout rakouskou flotilu kolem našich břehů, nechat ji dobýt a zabrat ostrovní hlavní město spřátelené mocnosti, ke které nás poutají národní zájmy a smluvní závazky, by znamenalo národní ostudu. A lord Palmerston se nikdy nesníží k tomu, aby byl její součástí.“⁶⁷ Palmerston a Russell se s královnou v názorech na otázku Šlesvicka příliš neshodovali. Výmluvně o tom svědčí věta, kterou královna napsala v dopise z 25. února belgickému králi Leopoldovi I.: „Požádala jsem generála Greye, aby Vám sdělil vše o chování těchto dvou příšerných mužů.“⁶⁸

Když se pak na konci dubna 1864 objevily první rakouské lodě v kanálu La Manche, ministerský předseda Palmerston požádal o rozhovor hraběte Apponyiho, rakouského vyslance na Londýnské konferenci. Pohovořil s ním „ne jako anglický ministr s rakouským velvyslancem, ale jako Palmerston s Apponyim“.⁶⁹ O obsahu rozhovoru pak informuje ministra zahraničí lorda Russella v dopise z prvního květnového dne: „(...) pokud rakouská flotila propluje kolem našeho pobřeží a našich přístavů, a popluje do Baltu pomoci Němcům v akcích proti Dánsku, budu to pokládat za potupu a urážku Anglie.“⁷⁰ Palmerston dále Apponyiho upozornil, že v takovém případě by tvrdě prosazoval vyslání britské flotily k dánským břehům a veřejné mínění by jej jistě v tomto kroku podpořilo. V dopise prvnímu lordu admirality, lordu Somersetovi, Palmerston zdůrazňuje, už pouhé zadržení rakouských lodí Dánům nesmírně pomůže. Tím, že rakouským lodím bude zabráněno ve vstupu do Baltského moře, tak Anglie naplní alespoň částečně očekávání dánské strany.⁷¹ Královna nebyla z Palmerstonových slov příliš nadšena a dala mu jasně najevo, že se jí ostrá rétorika ministerského předsedy nelíbí. Na následující schůzi vlády se většina kabinetu vyslovila stejně s tím, že je třeba ještě vyčkat vývoje situace a nečinit kroky, které by již nešlo vzít zpět,

⁶⁷ CONNELL, Brian a Victoria CONNELL. *Regina vs. Palmerston: The Correspondence Between Queen Victoria and Her Foreign and Prime Minister*. 1. vyd. New York: Doubleday & Company, 1961. s. 386.

⁶⁸ BUCKLE, George Earle. *The Letters of Queen Victoria: Volume 4*. London: Cambridge University Press, 2014. ISBN 978-1108077798. s. 168.

⁶⁹ ASHLEY, Evelyn. *The life and correspondence of Henry John Temple, viscount Palmerston. Vol II*. 1. vyd. London: R. Bentley & son, 1879. s. 250.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Tamtéž.

a které by mohly Británii neuváženě zatáhnout do války.⁷² Apponyi totiž Palmerstonovi řekl, že pokud by se skutečně britská flotila rozhodla zabránit rakouským lodím ve vplutí do Baltského moře, měli by Rakušané pouze dvě možnosti: podstoupit boj s britskou flotilou a čelit možnému zničení, nebo poslechnout výzvy britských admirálů a vrátit se. Ovšem odmítl bez konzultace s Vídní sdělit Palmerstonovi jasné rakouské stanovisko.

6.2 Uzavření křehkého příměří

Až 9. května, s tím, jak se rakouská flotila nebezpečně blížila Baltu, a nebylo jasné, zda ji Britové nechají proplout, či ne, přistoupily jednotlivé strany na příměří. Jeho součástí bylo i odvolání dánské blokády, obojí vstoupilo v platnost o tři dny později, 12. května. Prusko-rakouské sbory se tak zastavily těsně před městem Fredericia,⁷³ které chránilo suchozemský přístup na ostrov Als.⁷⁴

Napětí na čas opadlo. Jednání o budoucím uspořádání obou vévodství tak otevřel pruský vyslanec Bernstorff konstatováním, že Londýnská smlouva z roku 1852 je ta tam, její hlavní ideje již není možné znovu uvést v život a je třeba hledat nové uspořádání poměrů, na čemž se shodly všechny jednající strany. Navrhl, aby Šlesvicku, Holštýnsku, i malému Lauenbursku, byla udělena co největší autonomie. Na d'Auvergnovu⁷⁵ otázku, co tím myslí, Bernstorff odpověděl, že pouhou personální unií s Dánským královstvím. To ovšem Dánové striktně odmítli jako neakceptovatelný požadavek.⁷⁶

6.3 Otázka augustenburského nástupnictví

Pruské a rakouské požadavky se prolínaly v tom, že vévodství by měla být s dánskou korunou spojena pouze osobou panovníka, nicméně v obou táborech sílily i protichůdné požadavky. V Prusku se, za Bismarckovy tiché podpory, začaly rozmáhat hlasy, že by bylo

⁷² MOSSE, W. E. Queen Victoria and her Ministers in the Schleswig-Holstein Crisis 1863–1864. *The English historical review*. 1963, s. 263-283.

⁷³ Město bylo založeno roku 1650 dánským králem Frederikem III., po kterém nese jméno, a od počátku bylo budováno jako barokní pevnost. 6. července 1849 se tu v průběhu První války o Šlesvicko-Holštýnsko podařilo Dánům dobýt slavného vítězství na vzbouřencích z obou vévodství a prolomit tak obležení města.

⁷⁴ ROON, Waldemar. *Denkwürdigkeiten aus dem Leben des General-Feldmarschalls Kriegsministers Grafen von Roon: sammlung von briefen, schriftstücken und erinnerungen*. 2. Aufl. Breslau: E. Trewendt, 1892, 2 v. s. 185.

⁷⁵ Henri La Tour d'Auvergne byl francouzským diplomatickým zástupcem na Londýnské konferenci. Později zastával i funkci ministra zahraničí.

⁷⁶ FISHER, Friedrich von. *Der Krieg in Schleswig und Jütland im Jahre 1864*. Verlag der österreichischen militärischen Zeitschrift, Wien 1870. s. 315-317.

v nejlepším pruském zájmu obě vévodství, nebo alespoň jejich část, přímo anektovat. Oproti tomu v Rakousku panovala nemalá shoda na tom, že by měla být podpořena práva augustenburského vévody Frederika. Bismarck, aby neztratil rakouskou podporu, se rozhodl jej také prozatím podpořit. Jak se později ukázalo, jednalo se z jeho strany o zastírací manévr, který měl upokojit velmoci, přimět k rezolutnímu odmítnutí Dány, a umožnit tak krach konference.

28. května předložilo Prusko spolu s Rakouskem tento návrh ostatním členům konference. Dánští zástupci, baron de Bille a ministr zahraničí von Quaade, však i tento návrh rezolutně odmítali, protože jeho přijetí by de facto znamenalo zpochybnění nástupnických práv Kristiána IX.

6.3.1 Bismarckovo setkání s vévodou Frederikem

Bismarck požádal Frederika Augustenburského o rozhovor, který mu ochotně vyhověl a do jeho rezidence dorazil večer 1. června. Jak píše Bismarck ve svých pamětech, chtěl se přesvědčit, zda má mladého, údajně pohledného a charismatického prince, doporučit králi Vilémovi I. jako vhodného kandidáta na vévodu šlesvicko-holštýnského, který by byl hoden pruské podpory.⁷⁷ Na vzletná slova pruského ministerského předsedy je ovšem nutno nazírat poněkud opatrněji. Bismarckovi se jednalo zejména o to, aby byl mladý vévoda poslušný pruským přáním a stal se pruskou loutkou. Jak už bylo řečeno výše, Bismarck v žádném případě nechtěl dopustit, aby se nově vzniklý stát zařadil mezi oponenty Pruska v Německém spolku. Frederik záhy také pochopil Bismarckovy snahy. Ten po něm totiž požadoval, aby byl přístav Kiel vydán Prusům a aby jim bylo umožněno ho opevnit. Krom toho se pevnost Rendsburg měla stát opevněným městem pro účely spolkové armády. Zároveň po Frederikovi Bismarck požadoval ujištění, že ve vévodstvích bude uplatňován konzervativní systém vlády.⁷⁸ To by prakticky znamenalo, že by vévodství přešla z rukou jednoho monarchy do rukou druhého, což se rozhodně liberálně smýšlející většině přinejmenším nezamlouvalo. Navíc Frederik při svém triumfálním příjezdu do Kielu slíbil, že jeho vláda se ponese

⁷⁷ BISMARCK, Otto von. *Gedanken und Erinnerungen*. Stuttgart:Cott'schen Buchhandlung, 1898, xvi, 698 s., s. 381.

⁷⁸ STEINBERG, Jonathan. *Bismarck: A Life*. Oxford: Oxford University Press, 2013. 592 s. ISBN 978-019-9975-396. s. 221.

v liberálním duchu. Přijetím Bismarckových podmínek by se tak Frederik dostal do kleští z obou stran – jak v otázkách politiky zahraniční, kdy by se jeho země stala naprosto závislou na Prusku, tak v politice domácí, jelikož jeho odpovědnost a vynucená politika vůči pruskému hegemonovi by byla v přímém rozporu s názory jeho poddaných.⁷⁹ Mladý augustenburský vévoda si byl vědom, že přijetí pruských podmínek by z něj fakticky učinilo pruského vasala a Bismarckovy návrhy odmítnul. To ovšem Pruský ministerský předseda očekával. Počítal s tím, že mladý Frederik takovéto podmínky odmítne. Bismarck se tak zbavil nebezpečného konkurenta a zároveň vzal vítr z plachet Rechbergovi a Rakušanům, kteří považovali augustenburské nástupnictví za hotovou věc.

6.4 Krach konference a obnovení bojů

John Russell se pokusil rozpadající se konferenci zachránit návrhem, aby bylo Šlesvicko rozděleno. Na tento návrh nakonec přistoupili i Francouzi.⁸⁰ Severní část Šlesvicka měla být připojena k Dánsku, ale měla si zachovat vlastní formu vlády, jižní část pak měla být přiřčena k Holštýnsku.⁸¹ Ukázalo se, že Dánové nehodlají příliš slevit ze svých nároků, i když jejich situace byla značně zoufalá. Byli ochotni přistoupit na dělení vévodství, ale nejzazší hranice, kam byli ochotni ustoupit, se nacházela jižně od úžiny Schlei. Jenomže velmoci navrhovaly ustavit novou hranici na linii Tonder – Flensburg. Von Quaade prohlásil, že tato podmínka není pro dánskou vládu přijatelná a jednání tak uvízla v patové situaci. Britové byli unaveni Dánskou zatvzlostí a neochotou k plodným jednáním a tak se celá konference bez výsledku 25. června rozešla. Dánsko se tak ocitlo bez jakékoli podpory. Rozhněvalo si Brity a nyní muselo samo čelit obnovenému prusko-rakouskému útoku.⁸²

K obnovení bojů došlo hned následujícího dne. Pruské dělostřelectvo začalo ostřelovat dánské pozice na ostrově Als a pěšáci se začali se připravovat k útoku. Ten přišel 29. června a

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Napoleon III. se netajil tím, že by byl ochoten kývnout na případné dělení Šlesvicka, ale trval na konání plebiscitu. Již v polovině dubna tedy Russell vyslal lorda Clarendona do Paříže k osobnímu jednání s císařem. Dostalo se mu osobní audience v Tulleirých za přítomnosti Drouyna de Lhuys, ministra zahraničí. Clarendon císaře velmi razantně upozornil, že případné setrvání na požadavku plebiscitu by mělo pro britsko-francouzské vztahy nedobré důsledky a podařilo se mu přimět Napoleona, aby od tohoto požadavku upustil.

⁸¹ SCHERER, Paul. *Lord John Russell: a biography*. London: Associated University Presses, 1999, 427 p. ISBN 15-759-1021-7. s. 309.

⁸² EMBREE, Michael. *Bismarck's First War The Campaign of Schleswig*. repr. in paperback. Solihull: Helion, 2007. ISBN 9781906033033. s. 293.

Prusům se podařilo bleskurychle během dvou dnů celý ostrov dobýt a obsadit. Dánská armáda se zmohla jen na malý a zoufalý odpor. Kvůli silnému pruskému dělostřelectvu nebylo možné použít k obraně ostrova dánské loďstvo a tak se kodaňská vláda raději rozhodla svou posádku z ostrova evakuovat.

7 Závěr války

Nečekaně rychlé obsazení ostrova Als ukázalo Dánům, že ani ostrovní části jejich státu nejsou před prusko-rakouskými útoky v bezpečí a pokud by válka trvala dále, bylo by jen otázkou času, než by Prusové vpochovali do kodaňských ulic. Dánská armáda se zmítala v agónii a zmožila se jen na slabý odpor, který se vyznačoval spíše srážkami menších jednotek než většími bitvami. Prusové postupovali Jutským poloostrovem k severu. 12. července obsadili významný přístav Frederikshavn a poslední tečku za dobýváním Jutska udělal generál von Falkenstein, šéf generálního štábu spojených prusko-rakouských vojsk, když ve městě Skagen, ležícím na nejsevernějším cípu Jutského poloostrova, symbolicky vztyčil rakouskou a pruskou vlajku.⁸³

Situace v Kodani byla po krachu Londýnské konference velmi neuspokojivá. Monradova vláda se dostala do kleští z obou stran. Na jednu stranu byla zatracována zastánci eiderské politiky za svou přílišnou ústupnost a neschopnost zajistit si britskou vojenskou podporu, a na druhé straně musela odrážet útoky konzervativců, kteří vládě vyčítali, že nebyla schopna se během dva měsíce trvající konference dohodnout vůbec na ničem a jen dále vláčela Dánsko prohranou a krvavou válkou. Za daných okolností nebylo možné, aby zdiskreditovaný Monrad zůstal v křesle ministerského předsedy a tak vláda 8. července podala demisi. Dánové byli, stejně jako už mnohokrát v průběhu celé války, šokováni rychlým obsazením Alsu nepřátelskými jednotkami a veřejnost po této zprávě ztratila chuť ve válce pokračovat.

Novým ministerským předsedou se stal Christian Bluhme z konzervativně orientované strany Højre. Jeho hlavním cílem a úkolem bylo co nejdříve dosáhnout uzavření příměří. Bluhme se ujal úřadu 11. července a ihned odeslal žádost o příměří pruským a rakouským vojenským představitelům. Ujednané příměří pak vstoupilo v platnost i účinnost ke dni 20. července. Válka v poli tím de facto skončila,⁸⁴ nyní však čekal boj především diplomaty.

⁸³ EMBREE, Michael. *Bismarck's First War The Campaign of Schleswig*. repr. in paperback. Solihull: Helion, 2007. ISBN 9781906033033. s. 331.

⁸⁴ Michael Embree píše, že i nadále probíhaly drobné vojenské střety, ale sám jim, coby přední expert na vojenskou historii, nepřikládá valný význam, naopak je zmiňuje jen velmi na okraj.

7.1 Mírová jednání, Kristián IX. se vzdává práv na vévodství

K mírovým jednáním byla vybrána Vídeň, kam byli na 25. července svoláni zástupci zainteresovaných zemí. Pruský ministerský předseda přijel nyní, na rozdíl od konference v Londýně, do Vídně osobně. Ve městě způsobil jeho příjezd senzaci a kamkoli se Bismarck hnul, byl následován davy lidí coby figura, která stojí za úspěchem této krátké války. V dopise manželce napsal: „Lidé se na mě dívají jako na nového nosorožce v zoo.“⁸⁵

1. srpna pak dánský král Kristián IX. převedl práva na obě vévodství a malé Lauenbursko do rukou Rakouska a Pruska, což de iure otevřelo cestu k jejich novému uspořádání a správě, kterou dočasně vykonávaly okupační jednotky.⁸⁶ Pro obyvatele vévodství tak skončil svazek s Dánským královstvím, který trval několik staletí. Bismarck pohrozil dánskému králi dalšími vojenskými akcemi, pokud nebudou práva k vévodstvím převedena bezpodmínečně. Kristián IX. pochopitelně nemohl jinak a tak s Bismarckovými požadavky souhlasil. Tím se zcela mimo hru dostaly nejen nároky Frederika Augustenburského, ale o slovo v budoucím uspořádání vévodství přišel i Německý spolek. Budoucnost vévodství tak spočívala zcela v rukou dvou německých mocností.

20. srpna dorazil do Vídně i pruský král Vilém I.⁸⁷ a jednání se rozjela naplno. Bismarck měl za to, že pokračující spojenectví s Rakouskem může Prusku prospět a přijel do Vídně s jasným cílem: do budoucna docílit pruské anexe obou vévodství. K tomu ovšem potřeboval rakouskou podporu a věděl, jak jí dosáhnout. Císař František Josef I. byl velmi citlivý na otázky týkající se rakouské moci v Itálii. Po celý svůj život se držel přesvědčení, že opustit ovládané území, ať už pod tlakem, či mírovou smlouvou, je potupa a takové kroky odmítal. Nedokázal se tedy smířit s myšlenkou, že rakouské panství v severní Itálii se rozpadá.⁸⁸ Bismarck rakouského ministra zahraničí Rechberga vábil právě myšlenkou, že

⁸⁵ FEUCHTWANGER, E. *Bismarck: a political history*. 2nd edition. xxviii, 287 pages. ISBN 978-0415724784. s. 114.

⁸⁶ Pořádek v Holštýnsku udržovala okupační správa spolkových jednotek, jelikož toto vévodství bylo obsazeno uplatněním spolkové exekuce na přelomu roku 1863/1864.

⁸⁷ Již 18. června se Vilém I. sešel v Karlových Varech s císařem Františkem Josefem I. a jeho ministrem zahraničí Rechbergem k vzájemným rozhovorům. Vilém I. pobýval v lázních na tradiční léčebné kúře. O den později se k této trojici připojil ministerský předseda Bismarck. Pruský ministr války von Roon přijel 23. června a oficiálně přítomným oznámil, že spojená prusko-rakouská vojska dobyla ostrov Als.

⁸⁸ Po bitvě u Solferina v červnu 1859 Rakousko ztratilo Milán a celou Lombardii ve prospěch Sardinského království, pod jehož vedením vzniklo v roce 1861 Království Itálie.

Prusko by mohlo výměnou za anexi polabských vévodství podpořit rakouské snahy o znovuzískání Milána, což by však pro Prusko nutně znamenalo válku s Francií, která se stavěla do pozice garanta italské nezávislosti.⁸⁹ Rechberg, který podle Jonathana Steinberga velmi dobře věděl, pro co si Brismarck do Vídně přijel, vzal pruského ministerského předsedu za slovo a 24. srpna sdělil obsah rozhovorů shromážděným monarchům.⁹⁰ Nicméně Bismarck odmítl oficiálně tyto návrhy potvrdit, žádná smlouva či dohoda nikdy podepsána nebyla a celá záležitost tak vyšuměla do ztracena.

Celé zářijové jednání se točilo ohledně prusko-rakouské spolupráce v Německém spolku. Bismarck se snažil Rechberga přesvědčit, že pouze spolupráce obou předních německých mocností umožní zachování stability v německém prostoru. Rechbergova politika se ovšem dostala do svízelné situace. Poté, co nebyl schopen od pruského ministerského předsedy vymoci písemnou garanci toho, že Prusko podpoří Rakousko v případném boji o severní Itálii, přišel o svůj hlavní trumf. V polovině září tedy přišla rakouská strana se dvěma návrhy.⁹¹

7.2 Problém správy vévodství

Tím prvním byla staronová myšlenka, že vláda nad vévodstvími by byla svěřena Frederiku Augustenburskému. Rechberg tuto linii sledoval zejména proto, že ve vévodstvích nadále převládal silný sentiment a sympatie k mladému členovi augustenburského domu. Krom toho Hannoversko i Sasko se spolu s malými německými státy vyslovilo spíše pro mladého vévodu než pro pruskou anexi. Druhý návrh byl pro pruskou delegaci ještě méně přijatelným než ten první. Výměnou za pruskou anexi vévodství rakouská strana požadovala pohraniční území ve Slezsku, které Rakušané ztratili již za Marie Terezie. Bismarck obě možnosti odmítl jako zcela nepřijatelné s tím, že mladý Augustenburg sám své nástupnictví,

⁸⁹ ELROD, Richard B. Bernhard von Rechberg and the Metternichian Tradition: The Dilemma of Conservative Statecraft. *The Journal of Modern History* Vol. 56, No. 3 (Sep., 1984), pp. 430-455.

⁹⁰ STEINBERG, Jonathan. *Bismarck: A Life*. Oxford: Oxford University Press, 2013. 592 s. ISBN 978-019-9975-396. s. 224.

⁹¹ CLARK, Christopher. 2008. *Iron kingdom: the rise and downfall of Prussia, 1600-1947*. 1st Harvard University Press pbk. ed. Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard University Press. ISBN 978-067-4031-968. s. 531.

respektive jeho podmínky, již na počátku června odmítl a hranice Slezska jsou pevně dány a není možné o nich nadále diskutovat.

Jedinou možností, na které se obě mocnosti prozatím shodly, byla společná správa vévodství s tím, že bude do budoucna rozdělena, a že situace bude řešena poté, co nastanou příhodnější podmínky pro diskusi na toto téma.⁹² 30. října byla konečně podepsána mírová smlouva, která uzavírala toto prusko-rakouské dobrodružství. Dánsko přišlo o Holštýnsko a většinu Šlesvicka. Ponechat si mohlo jen malou severní část tohoto vévodství, kde většinu obyvatel tvořili Dánové. Správa okupovaných vévodství byla prozatím společná, což činilo značné potíže. Pruští zástupci se v Polabí dostávali čím dál tím více do konfliktu se svými rakouskými kolegy a veřejnost si začala šeptat o možné válce mezi Pruskem a Rakouskem. Bismarck, který do budoucna s válkou počítal, se jí v tomto okamžiku příliš nebránil. Prusko totiž bylo na možnou válku připraveno daleko lépe než Rakousko, což věděli jak v Berlíně, tak ve Vídni. Rakouská armáda by nebyla schopna vydržet konstantní pruský tlak déle než půl roku a pak by se podle Disraeliho zhroutila.⁹³ Vítězství by pak umožnilo Prusku diktovat si podmínky ohledně uspořádání Šlesvicka a Holštýnska, tedy ideálně jejich přímou anexi. Navíc by František Josef I. definitivně přišel o vliv v Německém spolku, což bylo Bismarckovým hlavním cílem a jedním z důvodů války v roce 1866. Nicméně král Vilém I. si jednoznačně přál prozatím zachovat mír a Bismarck se mu pochopitelně podřídil. Jak píše Otto Pflanze, rozdělení vévodství pod dvě okupační správy, pruskou a rakouskou, bylo z pruského pohledu skvělým tahem, i přesto, že Bismarck měl z nastalé situace obavy. V obou vévodstvích totiž rozdělení způsobilo značné oslabení sentimentu po ještě nedávno velmi reálné vládě Frederika Augustenburského, jehož příznivců pomalu ubývalo. Krom toho, obě vévodství se musela podílet na splácení válečných reparací, což obyvatelstvo zatěžovalo mimořádnými daněmi a obě země velmi finančně vysávalo. Obyvatelé vévodství tedy logicky začali hledat oporu v hospodářsky i politicky silném Prusku. Rakousko bylo totiž stovky

⁹² Steinberg pak píše, že mu handlování Bismarcka a Rechberga připomínalo hru „Monopoly“, kdy se dva státníci přetahovali o polabská vévodství a přemýšleli, jak nejlépe je směnit za jiné závazky. STEINBERG, Jonathan. *Bismarck: A Life*. Oxford: Oxford University Press, 2013. 592 s. ISBN 978-019-9975-396. s. 224.

⁹³ STEINBERG, Jonathan. *Bismarck: A Life*. Oxford: Oxford University Press, 2013. 592 s. ISBN 978-019-9975-396. s. 224.

kilometrů daleko a navíc jeho hospodářská síla byla v porovnání s pruskou slabá.⁹⁴ Krom toho, podunajská monarchie nebyla v situaci, kdy by si mohla dovolit vydržovat stálou a silnou armádu ve stovky mil vzdáleném Holštýnsku. Vévodství bylo proti případné pruské agresii zcela nehajitelné a monarchii nepřinášelo vůbec žádný prospěch, jelikož Bismarck výměnou za něj vytrvale odmítal poskytnout jakoukoli protiváhu a zaštiťoval se pouze mlhavými sliby o možné podpoře rakouských zájmů v Itálii.

7.2.1 Nová válka na obzoru?

Spory ohledně správy vévodství trvaly celý podzim a zimu roku 1864/1865. Je nutné vzít v potaz, že až do poloviny listopadu roku 1864 okupovaly Holštýnsko saské a hannoverské jednotky z pověření Spolkového sněmu. Pokud chtěl Bismarck uvažovat o připojení vévodství k Prusku, musel se s touto spolkovou posádkou nějakým rozumným způsobem vypořádat. Jejich stažení však mohl dosáhnout pouze v kooperaci s Rakouskem. 14. listopadu Bismarck vydal ve spolupráci s novým rakouským ministrem zahraničí Mensdorffem Pouillym diplomatickou nótu, která žádala Sasko a Hannoversko o stažení jejich jednotek z Holštýnska. Spolkový sněm odhlasoval ukončení exekuce vůči Holštýnsku a obě země výzvu poníženež uposlechly.

Rakušané, zklamání a uražení Bismarckovou neochotou podpořit rakouské zájmy v Itálii, znovu vytáhli trumf v podobě Frederika Augustenburského a trvali na jeho uznání coby vévody šlesvického, holštýnského a lauenburského. Spory vyvrcholily 22. února, kdy Bismarck sdělil Vídni, za jakých podmínek by byl ochoten mladého Augustenburga akceptovat. Jejich přijetí by ovšem znamenalo naprostou a bezpodmínečnou závislost vévodství na Prusku, což Rakušané rezolutně odmítli a obrátili se s řešením problému vévodství na Spolkový sněm do Frankfurtu.⁹⁵ Jednalo se tak o jasný protipruský krok.⁹⁶ Ve Šlesvicku pruští správní úředníci pronásledovali a postihovali ty, kteří se veřejně netajili podporou augustenburského vévody. Úředníci, kteří k vévodovi projevovali sympatie, byli

⁹⁴ PFLANZE, Otto. *Bismarck and the development of Germany*. 1st Princeton pbk. ed. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1971, 526 s. ISBN 978-069-1007-656. s. 250.

⁹⁵ Na jednáních v Schönbrunnu Rechberg Bismarckovi slíbil, že otázku ohledně řešení budoucího postavení vévodství nebude předkládat k posouzení Spolkovému sněmu, který by tak do celé záležitosti nemohl vůbec zasáhnout.

⁹⁶ TAYLOR, by A.J.P. 1987. *The struggle for mastery in Europe, 1848-1918*. Repr. [d. Ausg.] 1971. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-019-8812-708. s. 157

houfně propouštění, letáky a noviny, které propagovaly myšlenku nezávislosti vévodství na Prusku, byly zabavovány.⁹⁷ Válka mezi dvěma německými mocnostmi se zdála nevyhnutelnou.

7.2.2 Smlouva z Bad Gasteinu

Jediným možným řešením bylo rozdělení vévodství tak, aby každé z německých mocností připadlo jedno, sdílená správa nebyla nadále možná. Vídeň se rozhodla převzít iniciativu a František Josef I. vyslal za Bismarckem a králem Vilémem I. do Bad Gasteinu delegaci v čele s hrabětem Blohmem. Ta dorazila na místo 27. července a měla dojednat s Prusy novou smlouvu. Obě strany se shodly na tom, že je třeba správu rozdělit. Formality byly vyřešeny během čtrnácti dní a 14. srpna 1865 byla nová smlouva o rozdělení vlivu v polabských vévodstvích na světě. 20. srpna ji pak v Salzburgu podepsal František Josef I. a Vilém I., který v tamních lázních pobýval na léčebné kúře. Vilém I. se stal suverénem ve Šlesvicku a Františku Josefovi I. připadlo Holštýnsko. Lauenbursko bylo postoupeno Prusku a Rakušané obdrželi od Berlína za tuto benevolenci kompenzaci ve výši dvou a půl milionu pruských tolarů.

Smlouva z Bad Gasteinu znamenala definitivní tečku za Druhou válkou o Šlesvicko-Holštýnsko, nicméně již v průběhu jednání v Bad Gasteinu Bismarck činil kroky nutné pro budoucí válku s Rakouskem, a to zejména na finančním poli. Nehodlal totiž dopustit opakování situace z let 1863-64, kdy mu Landtag odmítl poskytnout finance na válku s Dánskem. Válka s malým Dánským královstvím byla jen malou předehrou, úvodní epizodou mnohem většího střetu, střetu, který definitivně rozhodl, která mocnost bude hrát prim v německém prostoru.

⁹⁷ SEIGNOBOS, Charles. 1899. *A political history of Europe, since 1814*. New York: H. Holt and company. s. 469

Závěr

Na počátku své práce jsem si vytyčil za cíl prezentovat Válku o Šlesvicko-Holštýnsko jako konflikt, který bezprostředně předcházela dvěma následujícím válkám v letech 1866 respektive 1870. Pro detailní orientaci v problematice jsem se soustředil nejen na dnešní odbornou literaturu, ale zejména na korespondenci, úvahy a paměti přímých účastníků, kteří měli na onu událost rozhodující vliv. Jejich analýzou a vzájemnou komparací jsem pak dostal celkový obraz o pohnutých událostech té doby.

Ve zdejším prostředí prakticky neexistuje téměř žádná česky psaná literatura, která by se šlesvicko-holštýnské otázce věnovala, pomineme-li samozřejmě krátké příspěvky v encyklopediích či pracích věnujících se tomuto období.

Při studiu literatury vydané v zahraničí vesměs v posledních třech desetiletích, jsem měl možnost seznámit se s odkazy na literaturu, paměti, dopisy a další materiály pocházející z druhé poloviny 19. století. Překvapivě bohatým zdrojem informací z této doby je anglicky psaná literatura. Obzvláště materiály pocházející přímo z roku 1864, či několika let bezprostředně po válce, velmi komplexně popisují jak válečné střety, tak dění v politickém zákulisí a jsou neocenitelným zdrojem detailů, které, bohužel, některé moderní publikace zcela vypustily. Za možnost seznámit se s korespondencí Bismarcka, Viléma I., von Roon, Beusta, královny Viktorie, Palmerstona či Russella pak vděčím bohaté činnosti tehdejších nakladatelů, zejména materiály německé provenience byly skvěle zpracovány. Problémem německy psaných publikací i článků z tohoto období byla absolutní nekritičnost k prusko-rakouskému jednání.

Samozřejmou obecnou námitkou proti těmto zdrojům je jejich možná tendenčnost, nicméně jejich vzájemná komparace mezi sebou či s moderními publikacemi umožňuje střízlivý a nezaujatý náhled na celé dění.

Pro pochopení významu války o Šlesvicko-Holštýnsko pro tehdejší vládnoucí elitu je třeba nahlédnout do korespondence přímých účastníků. Účelem a přínosem této práce je tedy srovnání pohledů představitelů velmocí na šlesvicko-holštýnskou otázku a snaha prezentovat konflikt nikoliv jako lokální válku dvou německých obrů proti malému království na severu

Evropy, nýbrž jako komplexní problém evropské politiky, který hrozil přerůst v mnohem větší vojenskou konfrontaci, a v jehož průběhu aktéři několikrát poměrně zásadně měnili svá stanoviska.

Bismarckovi se podařilo Rakousko dostat do vleku pruských zájmů, což jednoznačně potvrzuje ve svých memoárech Beust. Rakouská moc v Německém spolku se opírala o podporu malých a středních německých států, které však v otázce šlesvicko-holštýnského nástupnictví podporovaly spíše nároky Frederika Augustenburského. Rakouská politika v otázce vévodství tak měla janusovskou tvář. Na jednu stranu Vídeň podporovala Berlín, její vojáci bojovali po boku pruských ve Šlesvicku a na jatkách u Düppelu, a na druhou stranu se Rakušané snažili neztratit přízeň německých států a podporovali augustenburského pretendenta, čímž se naprosto rozcházel se zájmy svého pruského spojence. Výsledkem bylo, že rakouská pozice v Německém spolku, která byla podle Beusta v létě 1863 neobyčejně silná, dramaticky oslabila, jelikož rakouská politika nedokázala zastávat žádný konzistentní kurz. Vídeňská mírová smlouva z října 1864 a Gasteinská konvence ze srpna 1865 tak znamenala bolestné rakouské ponížení. Tato první Bismarckova válka, jak ji s oblibou označuje Embree ve své knize, byla pokusným, do velké míry i lokálním, konfliktem před daleko větším střetem, prusko-rakouskou válkou z roku 1866. Když válka skončila a polabská vévodství přešla pod správu obou mocností, objevily se mezi pruskými a rakouskými úředníky často těžko překonatelné spory. Bismarck neměl Františku Josefovi I. výměnou za anexi vévodství co nabídnout. Podporu v případném tažení v Itálii odmítl, výměnu za území ve Slezsku také. V Německém spolku začaly panovat obavy z další války, z boje o kořist mezi vítězi, jelikož mírová smlouva i dohoda z Gasteinu k ní vytvořily přímé předpoklady a již od počátku roku 1865 začal Bismarck shánět na tento konflikt peníze, což neuniklo pozornosti rakouských bankéřů. Bylo jen otázkou kdo, a kdy, válku začne.

Ovšem zdaleka největším mezinárodním úspěchem pruského ministerského předsedy byla skutečnost, že se mu podařilo z celé války a i mírových rozhovorů vyšachovat všechny signatáře Londýnské konvence z roku 1852, tedy Rusko, Francii i Británii, o Švédsku nemluvě. Váhavost a nerozhodnost francouzského císaře Napoleona III., který neustále

lavíroval mezi tím, zda nabídnout Bismarckovi bianco šek v dánské otázce výměnou za územní zisky v Porýní, či zda se spojit s Británií a jít s ní do války proti Prusku a Rakousku výměnou právě za příslib území podél Rýna. Když tyto císařovy snahy nebyly úspěšné, pokusil se Napoleon hrát roli arbitra evropských záležitostí, nicméně než se odhodlal k rozhodnému kroku, válka skončila.

Situace Britů byla o mnoho složitější, jelikož britské veřejné mínění bylo po celou dobu války orientováno výrazně prodánsky, což dosvědčují přímé Beustovy zážitky. Ministerský předseda Palmerston však odmítal postoupit přímou pozemní konfrontaci se silnými německými soupeři, jelikož bez pomoci jiné velmoci by britské síly prusko-rakouským nemohly konkurovat. Ministr zahraničí se proto prostřednictvím lorda Clarendona snažil získat Francii ke spolupráci, ovšem Napoleon svůj zásah podmiňoval nespílitelnými požadavky a natolik nadhodnocoval svůj význam v této otázce, až Britové přestali mít o možný zásah zájem. V kombinaci s absolutní neochotou Monradovy kodaňské vlády k jakýmkoliv územním ústupkům se Britové dostali do patové situace a po krachu Londýnské konference se z celého konfliktu znechuceně stáhli a nechali Dánsko na pospas vítězům.

Neutralitu Ruska si Prusko zajistilo Alvenslebenovou konvencí, pomocí carovi při potlačování polského povstání a v neposlední řadě neutralitou v Krymské válce. Navíc Rusové příliš netoužili do této záležitosti příliš zasahovat. Vyslali sice svého zástupce na Londýnskou konferenci, ale to bylo z ruské strany v podstatě vše. Bismarckovi se tedy podařilo, oč usiloval. Jeho válka dopadla úspěšně. Dánsko bylo na kolenou, poraženo a neschopno jakéhokoliv odporu postoupilo vítězům země, které drželo po staletí. Válka přinesla první ovoce a Prusům se dostal do rukou nejdůležitější přístav v regionu – Kiel. Šlesvicko, Holštýnsko a Lauenbursko přešlo pod společnou správu vítězů. Válka roku 1864 je vedle německé okupace za druhé světové války jedním z největších traumat dánské historie a ve společnosti má připomínka této události dlouhou tradici. Dánskému království přinesla prohraná válka mnohé změny. Přišlo o dvě pětiny svého území a spolu s tím i o více než třetinu obyvatel. Na druhou stranu tím však vyvrcholil dánský nacionalismus, jelikož země přišla o svou početnou německou menšinu a stala se tak národnostně homogenním státem,

kde Dánové tvořili přes 90 % obyvatelstva. Dánsko těmito významnými teritoriálními ztrátami do budoucna přišlo o jakoukoliv možnost zasahovat do sjednocování Německa a o vliv na velkou evropskou politiku. Válka o Šlesvicko-Holštýnsko byla v podstatě poslední válkou, kterou Dánské království vedlo.

Seznam literatury

- ASHLEY, Evelyn. *The life and correspondence of Henry John Temple, viscount Palmerston. Vol II.* 1. vyd. London: R. Bentley & son, 1879.
- BEUST, Friedrich Ferdinand. *Aus drei Viertel-Jahrhunderten: Erinnerungen und Aufzeichnungen : in zwei Bänden.* Band 1. Stuttgart: Cotta'sche Buchhandlung, 1887.
- BISMARCK, Otto von. *Gedanken und Erinnerungen.* Stuttgart: Cotta'schen Buchhandlung, 1898, xvi, 698 s.
- BUCKLE, George Earle. *The Letters of Queen Victoria: Volume 4.* London: Cambridge University Press, 2014. ISBN 978-1108077798.
- BUCHOLZ, Arden. *Moltke and the German wars, 1864-1871.* New York: Palgrave, 2001, ix, 240 p. European history in perspective (Palgrave (Firm)). ISBN 03-336-8758-2.
- BUK-SWIENTY, Tom. *1864: The Forgotten War That Shaped Modern Europe.* London: Profile Books Ltd. ISBN 978-1781252765.
- CARR, William. *The origins of the wars of German unification.* New York: Longman, 1991 (1996 printing), xi, 239 p. ISBN 05-824-9148-7.
- CLARK, Christopher. 2008. *Iron kingdom: the rise and downfall of Prussia, 1600-1947.* 1st Harvard University Press pbk. ed. Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard University Press. ISBN 978-067-4031-968.
- CONNELL, Brian a Victoria CONNELL. *Regina vs. Palmerston: The Correspondence Between Queen Victoria and Her Foreign and Prime Minister.* 1. vyd. New York: Doubleday & Company, 1961.
- ELROD, Richard B. Bernhard von Rechberg and the Metternichian Tradition: The Dilemma of Conservative Statecraft. *The Journal of Modern History Vol. 56, No. 3 (Sep., 1984), pp. 430-455.*
- EMBREE, Michael. *Bismarck's First War The Campaign of Schleswig.* repr. in paperback. Solihull: Helion, 2007, 480 p. ISBN 9781906033033.
- FEUCHTWANGER, E. *Bismarck: a political history.* 2nd edition. xxviii, 287 pages. ISBN 978-0415724784.
- FISHER, Friedrich von. *Der Krieg in Schleswig und Jutland im Jahre 1864.* Wien, 1870.
- GANSCHOW, Jan, Olaf HASELHORST a Maik OHNEZEIT. *Der Deutsch-Dänische Krieg 1864: Vorgeschichte, Verlauf, Folgen.* Graz: ARES-Verl, 2013. ISBN 978-390-2732-163.
- HELLE, Knut. *The Cambridge history of Scandinavia.* New York: Cambridge University Press, 2003, s. 770. ISBN 0521472997.
- Herre, Franz. *Nation Ohne Staat: Die Entstehung Der Deutschen Frage.* Köln: Kiepenheuer & Witsch, 1967.
- KENT, George O. *Bismarck and his times.* Second printing. Carbondale: Southern Illinois University Press, 1978. ISBN 978-080-9308-590.

- LUTZ, Heinrich. *Die Deutschen und ihre Nation. Deutschland, 1815-1866*. Vollst. Taschenbuchausg., 1. Aufl. Berlin: Siedler, 1998. ISBN 34-427-5525-5.
- MOSSE, W. E. Queen Victoria and her Ministers in the Schleswig-Holstein Crisis 1863–1864. *The English historical review*. 1963, s. 263-283.
- PFLANZE, Otto. *Bismarck and the development of Germany*. 1st Princeton pbk. ed. Princeton, N. J.: Princeton University Press, 1971, 526 s. ISBN 978-069-1007-656.
- ROON, Waldemar. *Denkwürdigkeiten aus dem leben des general feldmarschalls kriegsministers grafen von Roon: sammlung von briefen, schriftstücken und erinnerungen*. 2. aufl. Breslau: E. Trewendt, 1892.
- SALISBURY, Robert Cecil. *Essays by the late Marquess of Salisbury: The Danish Duchies*. London: John Murray, 1905.
- SEIGNOBOS, Charles. 1899. *A political history of Europe, since 1814*. New York: H. Holt and company, 928 s.
- SCHERER, Paul. *Lord John Russell: a biography*. London: Associated University Presses, 1999, 427 p. ISBN 15-759-1021-7. s. 309.
- SCHULZE, Hagen. *The course of German nationalism: from Frederick the Great to Bismarck, 1763-1867*. New York: Cambridge University Press, 1991, xii, 174 p. ISBN 05-213-7759-5.
- SINDING, By Paul C. *The Sleswick-Holstein question*. Quebec, 1865. ISBN 06-654-7514-4.
- SMOOTH, John A. *The Bismarck Plan: German unification and balance of power*. 2007. <<http://www.hpu.edu/CHSS/History/GraduateDegree/MADMSTheses/files/2007JohnSmoot.pdf> >
- STEINBERG, Jonathan. *Bismarck: a life*. Oxford: Oxford University Press, 2013. 592 s. ISBN 978-019-9975-396.
- STERN, Alfred. *Geschichte Europas von 1815 bis 1871: Seit den Verträgen von 1815 bis zum Frankfurter Frieden von 1871*. 3. Band. 2. Aufl. Stuttgart und Berlin: Cotta'sche Buchhandlung Nachf., 1923, XII, 421 s.
- TAYLOR, A. J. P. 1987. *The struggle for mastery in Europe, 1848-1918*. Repr. [d. Ausg.] 1971. Oxford: Oxford University Press. ISBN 978-019-8812-708.
- THALER, Peter. 2009. *Of mind and matter the duality of national identity in the German-Danish borderlands*. West Lafayette, Ind: Purdue University Press. ISBN 978-161-2490-786. s. 27.
- WALPOLE, Spencer Sir. *The Life of Lord John Russel: Vol. II*. London: Longmans, Green and co., 1889.